

ذکرهای برگزیده

تقدیم العلامة الشیخ

د/ عبدالله بن عبدالرحمن الجبرین

نویسنده:

خالد الجریسی

ترجمه:

اسحاق دبیری رحمته

عنوان کتاب:	ذکرهای برگزیده
عنوان اصلی:	منتقى الأذکار
نویسنده:	خالد الجریسی
ترجمه:	اسحاق دبیری <small>رحمته</small>
موضوع:	آداب و رسوم اسلامی - دعا، ذکر و مناجاتنامه
نوبت انتشار:	اول (دیجیتال)
تاریخ انتشار:	آبان (عقرب) ۱۳۹۴ شمسی، ۱۴۳۶ هجری
منبع:	کتابخانه عقیده www.aqeedeh.com

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت‌های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaiislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

فهرست مطالب.....	أ
تقديم	١
مقدمه‌ای در فضیلت ذکر خدای تعالی	٣
فصل اول: در بیان صفت و چگونگی درود بر رسول الله ﷺ	٧
فصل دوم: در بیان بعضی از آداب ذکر و دعا.....	٩
فصل سوم: در ذکرهایی که شرع اسلام آن را جهت حالات، مواقع و موارد خاصی تعیین کرده است	١٣
دعای استخاره	١٣
دعا و اذکار هنگام سفر	١٤
آنچه که لازم است مسلمان هنگام سوار شدن بر چیزی بگوید یا وقتی که در وسیله‌ای جای می‌گیرد:.....	١٤
آنچه مقیم (ساکن و غیر مسافر) برای فرد مسافر می‌گوید.....	١٦
آنچه مسافر به مقیم می‌گوید.....	١٦
دعای پوشیدن لباس.....	١٧
آنچه هنگام پوشیدن لباس نو گفته می‌شود	١٧
آنچه که لازم است دوست و همنشین فردی که لباس نو پوشیده، بگوید.....	١٧

- آنچه هنگام ورود به خانه لازم است گفته شود..... ۱۷
- و آنچه هنگام خارج شدن می گوید..... ۱۸
- دعای رفتن به مسجد..... ۱۹
- آنچه هنگام وارد شدن به مسجد و خارج شدن از آن باید بگوید..... ۲۰
- فایده: انجام چیزهای خوب با دست راست..... ۲۰
- آنچه هنگام خوردن و آشامیدن باید گفته شود..... ۲۱
- آنچه در جواب عطسه کننده باید گفت..... ۲۲
- دعاهای متعلق به ازدواج..... ۲۳
- آنچه در هنگام شادباش و تبریک گفتن به کسی که ازدواج کرده باید گفته شود..... ۲۳
- آنچه قبل از نزدیک شدن به زن (جماع) باید گفته شود..... ۲۳
- آنچه هنگام برخاستن از مجلس باید گفته شود (کفاره‌ی مجلس)..... ۲۴
- آنچه هنگام خشم و غضب باید گفته شود..... ۲۴
- آنچه هنگام بی بارانی و قطع باران باید گفته شود..... ۲۵
- آنچه هنگام وزش باد باید گفته شود..... ۲۵
- آنچه هنگام شنیدن رعد، لازم است گفته شود..... ۲۶
- آنچه هنگام بارش باران و پس از آن باید گفته شود، در صورتی که از ضرر و زیان بارش باران ترسید..... ۲۷
- آنچه هنگام رنج و مشقت باید گفته شود..... ۲۸
- آنچه که لازم است هنگام رو به رو شدن با مشکل گفته شود..... ۲۸
- آنچه هنگام رخ دادن حادثه‌ای ناخوشایند و یا شکست و عدم موفقیت در کاری، باید گفته شود..... ۲۸
- آنچه در هنگام و سوسه لازم است گفته شود..... ۲۹
- دعا خواندن برکسی که به وسیله‌ی جانوری گزیده شده است..... ۳۰

- خواندن دعا بر کسی که از چیزی گله و شکوه می کند..... ۳۱
- دعا خواندن بر کسی که از زخم و جراحی شکایت دارد..... ۳۱
- روش درمان کردن و معالجه‌ی رسول الله ﷺ..... ۳۲
- معالجه‌ی جبریل علیہ السلام رسول الله ﷺ را..... ۳۲
- معالجه‌ی درد بدن..... ۳۳
- آنچه که باید هنگام عیادت مریضی - که مرگش فرا نرسیده - گفته شود..... ۳۳
- آنچه در هنگام ترس از ضرر یا فتنه‌ای، لازم است گفته شود..... ۳۴
- آنچه هنگام ناامیدی از زندگی باید گفت..... ۳۴
- آنچه هنگام گرفته شدن روح گفته می‌شود..... ۳۵
- فایده: در چگونگی تلقین مرده کلمه توحید..... ۳۵
- آنچه هنگام نماز بر میت گفته می‌شود..... ۳۶
- وقتی یکی از افراد خانواده یا خویشان، فوت کند، چه باید بگوید؟..... ۳۷
- آنچه لازم است که برادر مسلمان به همدین عزادارش بگوید..... ۳۷
- آنچه که باید هنگام نماز خواندن بر جنازه‌ی کودک، گفته شود..... ۳۸
- فایده: چگونگی تشییع جنازه..... ۳۸
- آنچه پس از به خاک سپردن مرده، باید گفته شود..... ۳۹
- آنچه که مرده از دعای در نماز جنازه، استفاده و بهره می‌برد..... ۳۹
- آنچه در زیارت قبرستان باید گفته شود..... ۴۰

فصل چهارم: ذکرها و وردهای وارده‌ی شبانه روز..... ۴۱

- ذکرهایی که هنگام صبح و شام باید گفت..... ۴۱
- آنچه در صبح روز جمعه لازم است گفته شود..... ۴۵
- ذکرهای هنگام خواب و متعلقات آن..... ۴۵

آنچه که هنگام دیدن خوابی که آن را دوست دارد یا از آن کراهت دارد باید گفته شود ۵۰

ورد هنگام بیدار شدن از خواب در نیمه شب و خوابیدن پس از آن ۵۱

فصل پنجم: ذکرهای مخصوص عبادات ۵۳

باب مخصوص به اذکار نماز و متعلقاتش ۵۳

آنچه هنگام وارد شدن به مستراح باید بگوید ۵۳

آنچه هنگام خارج شدن از مستراح لازم است گفته شود ۵۴

آنچه هنگام وضو گرفتن باید گفته شود ۵۴

آنچه پس از وضو گرفتن باید بگوییم ۵۵

آیا خواندن نماز پس از وضو، لازم است؟ ۵۵

آنچه هنگام خارج شدن از خانه و رفتن به سوی مسجد، لازم است گفته شود ۵۶

آنچه هنگام وارد شدن به مسجد و خارج شدن از آن باید گفته شود ۵۷

آنچه در مسجد باید انجام شود ۵۷

آنچه هنگام شنیدن صدای مؤذن باید گفته شود ۵۸

آنچه پس از فراغت مؤذن از اذان باید گفت ۵۹

آنچه در دعای استفتاح پس از تکبیره الاحرام گفته می‌شود ۶۱

بعضی از ذکرهای رکوع ۶۴

برخی از ذکرهای هنگام سجده ۶۷

طریقه‌ی درود فرستادن بر محمد ﷺ در تشهد ۷۰

دعای پس از پایان تشهد دوم و پیش از سلام دادن ۷۰

اذکارِ وارده بعد از سلام در نماز پنجگانه ۷۲

- آنچه در نماز وتر خوانده می‌شود ۷۵
- آنچه در دعای قنوت در نماز وتر یا نماز صبح باید بگوید ۷۵
- آنچه پس از سلام دادن نماز وتر لازم است گفته شود ۷۷
- آنچه هنگام نماز اگر کسی با او سخن گفت و یا شیطانی به او وسوسه نمود گفته می‌شود ۷۷
- بابی در اذکار نمازهای دیگر که ویژه‌ی موقعیت و حالت خاصی است ۷۹
- نماز طلب باران ۷۹
- نماز استخاره ۸۰
- نماز فجر جمعه ۸۰
- نماز جمعه ۸۰
- نماز کسوف (خورشیدگرفتگی) یا خسوف (ماه گرفتگی) - کارهایی که مسلمان در هنگام خورشیدگرفتگی یا ماه گرفتگی باید انجام دهد عبارت است از ۸۲
- نماز دو عید (فطر و قربان) ۸۵
- تکبیر گفتن در دو عید ۸۵
- بابی در اذکار و اوراد زکات ۸۶
- آنچه گیرنده زکات می‌گوید ۸۶
- بابی در اذکار روزه ۸۸
- آنچه هنگام دیدن ماه رمضان باید گفته شود ۸۸
- آنچه هنگام روزه داشتن می‌گوید ۸۸
- آنچه در هنگام افطار لازم است بگوید ۸۹
- در هنگام افطار کردن نزد کسی، باید بگوید ۸۹
- دعای شب قدر ۸۹
- بابی در اذکار حج و عمره ۹۰

- اول: ذکرهایی که به سفر تعلق دارد..... ۹۰
- آنچه هنگام بالا رفتن و پایین آمدن گفته می‌شود..... ۹۰
- اگر برای سوار، مشکلی پیش آمد، باید چه بگوید؟..... ۹۱
- آنچه باید مسافر در هنگام سحر می‌گوید..... ۹۱
- دعای هنگام اقامت گزیدن در جایی که می‌خواهد بخوابد..... ۹۱
- آنچه که لازم است در هنگام ورود به روستا یا شهری بگوید..... ۹۲
- دوم: ذکرهای که به حج و عمره مربوط است..... ۹۲
- چگونگی لبیک گفتن رسول الله ﷺ در حج..... ۹۲
- در عمره باید چه زمانی لبیک را قطع کند؟..... ۹۳
- در حج باید چه زمانی لبیک را قطع کند؟..... ۹۴
- ذکرهای وارد شده در هنگام طواف..... ۹۴
- مسأله: آیا در حال امکان تمامی ارکان کعبه را لمس می‌کند؟..... ۹۴
- ذکر وارد شده در هنگام طواف بین دو رکن (الیمانی و حجر الاسود)
- ۹۵
- سوره‌هایی که بنا به سنت پیامبر در دو رکعت نماز پس از طواف کنار
- مقام ابراهیم می‌خواند..... ۹۵
- هنگام نزدیک شدن به کوه صفا یا مروه در حال سعی بین آن دو، چه
- چیزی باید بگوید؟..... ۹۶
- آنچه باید هنگام بالا رفتن از کوه صفا یا مروه و مشاهده‌ی کعبه‌ی
- شریف بگوید..... ۹۶
- پس از طلوع آفتاب و حرکت از منی به سوی عرفه، چه می‌گوید؟.. ۹۷
- آنچه که باید حج کننده، در عرفه بگوید..... ۹۸
- اعمالی که پس از سپیده دم روز عید قربان تا روشن شدن هوا انجام
- می‌دهد..... ۹۸

آنچه با سنگریزه در رمی جمره انجام می‌دهد..... ۱۰۰

فصل ششم: در نکرهایی که مخصوص زمان و موقعیت خاصی

نیست ۱۰۳

تقدیم

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمَلِكِ الْمَعْبُودِ، الْمَعْرُوفِ بِالْكَرَمِ وَالْجُودِ، أَحْمَدُهُ وَأَشْكُرُهُ
عَلَى مَا أَوْلَاهُ مِنَ الْخَيْرِ الْمَمْدُودِ وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا
شَرِيكَ لَهُ فِي الْوُجُودِ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَاحِبُ الْمَقَامِ
الْمَحْمُودِ وَالْحَوْضِ الْمَوْرُودِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ
دَائِمًا إِلَى الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، أَمَّا بَعْدُ.

اما بعد: رساله‌ی حاضر را - که برادر جوان خالد بن عبدالرحمن جریسی در فضیلت ذکر و دعا و وسیله‌های اجابت آن و بعضی از دعا‌های منقول و وارده نوشته - مطالعه کردم. و چه نیکو برگزیده بود مطالب را که با توجه به اختصار و کوتاهی عبارتها و ادعیه، اجر و پاداش بزرگی دارد. در این رساله به ثواب‌های بسیار و فراوان ذکرهای وارده نیز اشاره شده است همراه با شواهد صحیح و بیان احادیث و شرح درجه‌ی آن. خداوند پاداشی خوب و بزرگ به او عطا فرماید.

والله أعلم. وصلى الله على محمد وآله وصحبه وسلم.

کاتب: عبدالله بن عبدالرحمن بن جبرین

۱۴۲۱/۹/۲هـ

مقدمه‌ای در فضیلت ذکر خدای تعالی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ، مَنْ لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ، جَاعِلِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ تَذَكْرَةً لِأُولِي النَّهْيِ وَالْأَبْصَارِ، مُرْسِلِ النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ الْهَادِي الْمُصْطَفِي الْمُخْتَارِ، إِمَامِ الذَّاكِرِينَ الْمُتَّقِينَ الْأَبْرَارِ، مَنْ أَعْلَمَنَا بِسَبْقِ الْمُفْرَدِينَ وَعُلُوِّ مَنْزِلَتِهِمْ فِي دَارِ الْقَرَارِ، فَاسْتَجَابَ لَهُ كُلُّ رَاغِبٍ فِي الْجَنَّةِ وَعَائِدٍ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ، فَأَدَامُوا ذِكْرَ اللَّهِ تَعَالَى آتَاءَ اللَّيْلِ وَأَطْرَافِ النَّهَارِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَعَاقَبَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَعَلَى إِخْوَانِهِ الْمُرْسَلِينَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ، وَآلِ كُلِّ وَكُلِّ ذَاكِرٍ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ، أَمَّا بَعْدُ.

در حالی که بزرگ‌ترین حق خدا بر ما یگانه دانستن او باشد و بهترین ثواب از آن کسی که ذکر او بسیار کند و هیچ کس غیر از ذکرکنندگان از مردم سبقت نگیرد و بهترین قربت به سوی خدای سبحانه برای رسیدن به محبتش، پیروی از رسول الله ﷺ بود، دوست داشتم که شعله‌ای از پرتوی درخشان نبوتش (اذکار شریف نبوی) را به امت او هدیه کنم و نه اینکه همه‌ی آن را بیاورم، زیرا از عهده‌ی برشمردن همه‌ی آن‌ها نتوانیم برآمد و مقصود انتخاب صحیح‌ترین آن‌ها بود تا توشه‌ای باشد برای کسی که خدا را کمتر ذکر می‌کند و شفقتی برای کسی که ملول و بیزار می‌شود و نمی‌تواند همه‌ی آن ذکرها را در خاطر و یاد خود داشته باشد و با امید به اقتدا و پیروی از رسول الله ﷺ و رحمتی برای مؤمنان. و آن را (ذکرهای برگزیده) نامیدم. و قصد دارم

که این اولین حلقه از زنجیرهای (توشه‌ی مؤمن) باشد، خدا نفع آن را به همگان برساند و این سلسله پی در پی - *إِنْ شَاءَ اللَّهُ* - خواهد آمد. برادر! اگر فرصتی فراهم شد، بسیار ذکر کن. ذکر خدا بهترین توشه و غنیمت نزد خداست، چنان که می‌فرماید: ﴿وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب: ۳۵].

«و مردان و زنانی که یاد خدا بسیار کنند، خدا برای همه‌ی آنها مغفرت و پاداشی بزرگ مهیا ساخته است.» و می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾﴾ [الأحزاب: ۴۱-۴۲].

«ای مؤمنان! ذکر و یاد خدا بسیار کنید و دایم صبح و شام به تسبیح و تنزیه او بپردازید.»

و می‌فرماید: ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾﴾ [ق: ۳۵].
«در آن جا بر چنین بندگان هر چه بخواهند مهیاست و باز افزون‌تر از آن (نعمت‌های بهشتی) نزد ما خواهد بود.»

و رسول الله ﷺ می‌فرماید: «سِيرُوا هَذَا جُمْدَانَ^۱، سَبَقَ الْمُفْرَدُونَ، قَالُوا: وَمَا الْمُفْرَدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتُ»^۲. «بروید و سیر کنید این کوه جمدان است مفردون سبقت گرفتند. یاران گفتند: مفردون چه کسانی هستند؟ فرمود: مردان و زنانی که ذکر خدا بسیار کنند.»

۱- جُمدان: کوهی است در راه مکه، چنان که در همان روایت آمده است.

۲- روایت مسلم، الذَّكْرُ والدُّعَاءُ، باب: الحث علی ذکر الله تعالی، حدیث (۲۶۷۶) از ابی هریره رضی الله عنه.

این کتاب به شش فصل تقسیم شده است:

- ۱- در چگونگی درود بر رسول الله ﷺ.
- ۲- در بیان بعضی از آداب ذکر و دعا.
- ۳- در ذکرهای وارد شده در حالات و ساعات معین.
- ۴- در ذکرهای شبانه روزی.
- ۵- در ذکرهای مخصوص به عبادت‌ها: نماز و متعلقات آن، زکات، روزه، حج و عمره.

۶- در ذکرهایی که مخصوص وقت و زمان معینی نیست.

لازم به ذکر است که در تألیف این کتاب از روش و طریقه‌ی امام ابی زکریا نووی صاحب جامع الأذکار^۱ بهره گرفته شده است.

امید است خداوند من و مردان و زنانی را که همت آن‌ها دو چندان است یاری دهد تا از تألیفات بزرگ استفاده کنیم.

و با امید به اینکه خداوند تالیف کتاب را از من قبول فرماید. از خوانندگان کتاب و عمل‌کنندگان به آن التماس دعا دارم و انتظارم این است که کوتاهی‌ها و اشتباهات مرا گوشزد نمایند و عذرم را بپذیرند.

همچنین بر خود لازم دانستم تا منابع و مآخذ و روایات صحیح را در پی نویس پایان کتاب ذکر کنم تا رجوع به آن‌ها برای خواننده آسان باشد و بتواند بر حفظ آن همت گماشته و به آن عمل نماید. إن شاء الله. و اینک به یاری خدا وقت شروع کتاب است.

خالد الجریسی

الریاض ۱۴۲۱/۶/۱۵ هـ

۱- نام کامل کتاب همان طور که امام نووی رحمته آن را نام گذاری کرده: «حلیة

الأبرار وشعار الأخیار فی تلخیص الدعوات والأذکار المستحبة فی اللیل والنهار».

فصل اول:

در بیان صفت و چگونگی درود بر رسول الله ﷺ

خداوند می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [الأحزاب: ۵۶].

«خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند، شما هم ای مؤمنان بر او صلوات و درود بفرستید (با تعظیم و اجلال، بر او سلام گوید)».

و رسول الله ﷺ فرمودند: «قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَي [إِبْرَاهِيمَ وَعَلَي] آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَي مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَي [إِبْرَاهِيمَ وَعَلَي] آلِ إِبْرَاهِيمَ [فِي الْعَالَمِينَ] ^۱ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ» ^۲.

«بگوئید بار الها! بر محمد و آل محمد درود و رحمت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم رحمت فرستادی. تو ستایش شده و بزرگواری. پروردگارا! بر محمد و آل محمد برکت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت فرستادی. تو ستایش شده و بزرگواری».

۱- نام‌های «ابراهیم و علی» فقط در روایت بخاری ذکر شده است.

۲- «في العالمين» در روایت مسلم وارد شده است.

۳- بخاری، أحاديث الأنبياء، پس از باب: (يَرْفُونَ)، حدیث (۳۳۷۰) از کعب بن

عجره ﷺ و در بسیاری از قسمت‌های دیگر همین منبع. و مسلم، الصلاة، باب:

الصلاة علي النبي ﷺ بعد التشهد، همچنین حدیث (۴۰۵) از کعب ﷺ.

برادر مؤمن! خدا و رسول خدا ﷺ را استجابت کن و بر رسول الله ﷺ درود فراوان فرست به خصوص در روز جمعه. رسول الله ﷺ در جایی فرمودند: «مَنْ أَفْضَلَ أَيَّامِكُمْ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْحَةُ، وَفِيهِ الصَّعَقَةُ فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تُعْرَضُ عَلَيْكَ صَلَاتُنَا وَقَدْ أَرَمْتِ؟ - يَعْنِي: وَقَدْ بَلَيْتِ - قَالَ: إِنَّ اللَّهَ ﷻ حَرَّمَ عَلَيَّ الْأَرْضَ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»^۱.

«روز جمعه از بهترین روزهای شماس، آدم در آن روز آفریده شده، و در آن روز قبض روح شده، و در آن روز در شیپور دمیده می‌شود، و در آن روز قیامت برپا شود، (و مردم از شدت ترس و هول قیامت، بی‌هوش شوند). پس بر من بسیار درود بفرستید، چون درود شما بر من عرضه می‌شود. گفتند: ای رسول خدا! چگونه درود ما بر تو عرضه می‌شود در حالی که به خاک تبدیل شده‌ای؟ فرمود: خداوند خوردن اجساد انبیا - صلوات الله علیهم - را بر زمین حرام کرده است.»

۱- روایت ابوداود، باب: فضل يوم الجمعة وليلة الجمعة، حديث (۱۰۴۷) هم از او. و روایت احمد، مسند المدنی، حديث (۱۶۲۶۲) از حديث أوس بن أوس ثقفی رضی الله عنه.

فصل دوم:

در بیان بعضی از آداب ذکر و دعا^۱

۱- اخلاص و نیت خوب. رسول الله ﷺ می فرماید: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»^۲.

«همانا اعمال و کردار به نیت بستگی دارد و هر کس، به اندازه‌ی نیتش از کردارش اجر و ثواب می برد. پس کسی که هجرتش به مدینه به سوی خدا و پیامبر بوده باشد، این هجرت به سوی خدا و پیامبر اوست و هر کس هجرتش به خاطر مال دنیا باشد و یا به خاطر زنی که بخواهد با او ازدواج کند، اهمیت هجرت او برابر با همین قصد و همت اوست.»

۱- مختصراً از فصل‌های (۱۳، ۱۰، ۹، ۴، ۲، ۱) الأذکار امام نووی.

۲- بخاری، بدء الوحی، باب: کیف کان بدء الوحی، حدیث (۱) از عمر بن الخطاب رضی الله عنه و در جاهای بسیار دیگر. و مسلم، الإمارة، باب: قوله: «إنما الأعمال بالنية»، حدیث (۱۹۰۷) همچنین از عمر رضی الله عنه.

۲- خدا را در مجالس ذکر کردن. رسول اکرم ﷺ فرمودند: «لَا يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ»^۱.

«هیچ گروهی برای ذکر خدا ننشینند مگر اینکه فرشتگان آنان را در بگیرند و مهر و رحمت خداوندی بر ایشان فراگیر شود و آرامش بر دل‌های ایشان فرود آید و خداوند ایشان را میان کسانی که نزد اویند، یاد کند».

۳- خدا را در همه حالت ذکر و شکر کنیم و از او غافل نشویم، حتی اگر کاملاً پاک و طاهر نباشیم و یا رویمان به سوی جهتی غیر از جهت قبله باشد.

خداوند می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾ [ال عمران: ۱۹۱].

«آنانی که در هر حالت ایستاده، نشسته و خوابیده، خدا را یاد کنند و دایم در اندیشه‌ی خلقت آسمان و زمین باشند...».

و از عایشه رضی الله عنها روایتی ثابت است که گوید: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ أَحْيَانِهِ»^۲.

«رسول الله ﷺ در همه حالت، خدا را ذکر می‌نمود».

۱- مسلم، الذکر والدعاء، باب: فضل الاجتماع على تلاوة القرآن وعلى الذکر، حدیث (۲۷۰۰) از ابی هریره و ابی سعید رضی الله عنهما.

۲- مسلم، الحیض، باب: ذکر الله تعالى في حال الجنابة وغيرها، حدیث (۳۷۳).

۴- جا و مکان ذکرکننده طاهر باشد و به همین سبب ذکر در مساجد ستوده شده است. خداوند می‌فرماید: ﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا أَسْمُهُ﴾ [النور: ۳۶].

«خداوند رخصت داده تا در خانه‌های خدا - مساجد - ذکر و نام خدا شود و آن ذکر رفعت یابد و صدایش به همه جا برسد».

۵- دهان ذکرکننده پاک و تمیز باشد، چنان‌که رسول الله ﷺ می‌فرماید: «مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ - يَعْنِي الثُّومَ - فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا [فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ]»^۱.

«هر کس از این درخت (یعنی سیر) خورد، به مسجد ما نزدیک نشود، چون فرشتگان از آنچه بنی آدم از آن آزار می‌بینند، رنج می‌برند».

۶- ذکرکننده به آنچه می‌گوید بیندیشد و تدبر کند. رسول اکرم ﷺ به مردی که فراموش کرده و مطمئن نبود فرمود: «ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ قَالَهَا ثَلَاثًا»^۲.

«برگرد و نماز بخوان که نماز را به درستی نخوانده‌ای». و آن را سه بار تکرار فرمودند».

۱- بخاری، الأذان، باب: ما جاء في الثوم النبی والبصل والكراث، حدیث (۸۵۳) از ابن عمر رضی الله عنهما. و مسلم، المساجد، باب: نهی من أكل ثوماً أو بصلاً أو كراثاً أو نحوها، حدیث (۵۶۴) از جابر بن عبد الله رضی الله عنه. البته آخر این روایت از مسلم وارد شده است.

۲- بخاری، الأذان، باب: وجوب القراءة للإمام والمأموم، حدیث (۷۵۷) از ابی هریره رضی الله عنه، و در جاهای دیگر.

۷- ذکرکننده وظیفه‌ای را که بر آن عادت کرده، انجام دهد. بنابراین اگر انجام و ادای آن فراموش شد و وقت آن گذشت و به تاخیر افتاد، جبران کند، چنان که رسول الله ﷺ می‌فرماید: «مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ، أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ، كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ»^۱.

«هر کس ورد و یا چیزی از نماز شب را فراموش کند و بخوابد و آن را بین نماز صبح و نماز ظهر بخواند، برای او نوشته می‌شود، مانند اینکه آن را در شب انجام داده‌است».

۸- هرچه به انسان ابلاغ شد و از آن آگاهی یافت، گرچه یک بار هم باشد انجام دهد و تا حد توانایی‌اش، به آن عمل کند تا - إن شاء الله - از ذکرکنندگان شود. رسول اکرم ﷺ فرمودند: «إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»^۲.

«اگر شما را به چیزی امر نمودم به اندازه‌ی توان و استطاعت، آن را انجام دهید».

۱- مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: جامع صلاة الليل ومن نام عنه أو مرض، حدیث (۷۴۷) از عمر بن الخطاب رضی الله عنه.

۲- قسمتی از حدیث است استخراج بخاری، الاعتصام بالكتاب والسنة، باب: الاقتداء

بسند رسول الله ﷺ حدیث (۷۲۸۸) از ابی هریره رضی الله عنه. و مسلم، الحج، باب: فرض

الحج مرة في العمر، حدیث (۱۳۳۷) همچنین از او.

فصل سوم:

در ذکرهایی که شرع اسلام آن را جهت حالات، مواقع و موارد خاصی تعیین کرده است

دعای استخاره

جابر بن عبدالله رضی الله عنه گوید: رسول الله صلی الله علیه و آله دعای استخاره را برای استخاره کردن در هر کاری همانند سوره‌ای از قرآن به ما می‌آموخت و می‌فرمود: «إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ. وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ [وَيَسْمِي حَاجَتَهُ] خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْني عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ»^۱.

۱- بخاری، الدعوات، باب: الدعاء عند الاستخارة، حدیث (۶۳۸۲) از جابر رضی الله عنه و در جاهای دیگر. در رکعت اول الفاتحه و ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا الْكٰفِرُونَ ﴿١﴾﴾ و در رکعت دوم الفاتحه و ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾﴾ می‌خواند.

«هرگاه یکی از شما قصد انجام کاری کند، دو رکعت نماز غیر از نماز فرض بخواند، سپس بگوید: خدایا! من به علم و داناییات از تو طلب خیر می‌کنم و به قدرتت از تو طلب قدرت می‌کنم و از تو فضل و احسان بزرگت را می‌خواهم، هرآینه تو توانایی و من ناتوان. و تو می‌دانی و من نمی‌دانم. و تو داندۀ امور پنهانی. خدایا! اگر می‌دانی که این کار (حاجت و نیاز من) برای من در دین و دنیایم و سرانجام کارم، خیر است - یا فرمود: حال و آینده‌ی کارم - آن را برایم مقدر و میسر فرما و سپس برایم در آن برکت ده و اگر می‌دانی که این کار برای من در دین و دنیایم و سرانجام کارم، شر و بد است - یا فرمود: حال و آینده‌ی کارم - آن را از من و مرا از آن باز دار و خیر را هرگونه که خیر است، برایم مقدر فرما، سپس مرا به آن راضی گردان.»

دعا و اذکار هنگام سفر

آنچه که لازم است مسلمان هنگام سوار شدن بر چیزی بگوید یا وقتی که در وسیله‌ای جای می‌گیرد:

و دعای سفر

ابن حجر در «فتح الباری» در شرح این حدیث گوید: امام نووی خبر داده است که در دو رکعت سوره «الکافرون والأخلاق» خوانده می‌شود و شیخ ما العراقی در شرح سنن ترمذی گوید: بر دلیل آن آگاهی نیافته‌ام و ممکن است که آن را به دو رکعت قبل از نماز صبح و دو رکعت بعد از نماز مغرب الحاق کرده است و آن هم مناسب چنین حالی می‌باشد، چون در آن اخلاص و توحید وجود دارد و کسی که استخاره می‌کند نیازمند به اخلاص و توحید است. اه بنصّه، والله أعلم.

رسول اکرم ﷺ هرگاه بر شتر خود سوار می‌شد و به سفر می‌رفت سه بار الله اکبر گفته، سپس می‌فرمود: «سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَىٰ وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَىٰ، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا واطْوِعْنَا بَعْدَهُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ (وَعَثَاء) ۱ السَّفَرِ وَ (كَآبَةِ) الْمُنْظَرِ وَسُوءِ (الْمُنْقَلَبِ) فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ».

«پاک است آنکه این سواری را برای ما رام و مطیع نمود و (اگر خدا این را برای ما رام نمی‌کرد) ما توانایی تسخیر کردن آن را نداشتیم و هرآینه ما به سوی پروردگار خویش باز می‌گردیم. الهی! هرآینه ما در این سفر، نیکویی و پرهیزکاری را از تو می‌خواهیم و انجام آنچه را که مایه‌ی خشنودی توست. خدایا! این سفر را برای ما آسان گردان و دوری سفر را بر ما کوتاه کن. خدایا! تو همراه ما در سفر و سرپرست خانواده‌ی مایی. خدایا! من از سختی سفر و از حادثه‌ی غم‌انگیز و از سختی بازگشت به سوی دارایی و خانواده‌ام، به تو پناه می‌برم».

هنگام بازگشت از سفر دعای مذکور را خوانده و این کلمات را بر آن بیفزاید: «آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ» ۲.

۱- وعثاء: شدت و سختی. کآبة: دل‌تنگی، افسردگی، دلشکستگی. المنقلب: بازگشت، محل رجوع. در بیان و شرح این واژه‌ها رجوع شود به «الأذکار» امام نووی باب: «ما يقول إذا ركب دابته».

۲- تمامی آن استخراج مسلم، الحج، باب: ما يقول إذا ركب إلى سفر الحج وغيره، حدیث (۱۳۴۲) از ابن عمر رضی الله عنهما.

«ما رجوع کنان، توبه کنان، عبادت کنان و ستایش کنان برای پروردگاران بازمی‌گردیم».

آنچه مقیم (ساکن و غیر مسافر) برای فرد مسافر می‌گوید

رسول الله ﷺ: هنگامی که شخص مسافر را وداع می‌گفت چنین می‌فرمود: «أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ»^۱.

«دین تو، امانت تو و سرانجام کار تو را به خدا می‌سپارم».

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى، وَغَفَرَ ذُنُوبَكَ، وَبَسَّرَ لَكَ الْخَيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ»^۲.

«خدا تو را به سلاح تقوا و پرهیزکاری، مجهز کند و گناهانت را بیامرزد و هر جا که هستی، خیر و نیکی را برایت آسان فرماید».

آنچه مسافر به مقیم می‌گوید

از ابی‌هریره رضی الله عنه روایت است که گفت: رسول الله ﷺ مرا به این کلمات وداع گفت: «أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ الَّذِي لَا تَضِيعُ وَدَائِعُهُ»^۳.

«شما را به خدایی می‌سپارم که نزد او هیچ امانت و سپرده‌ای، ضایع نمی‌شود».

۱- استخراج احمد در المسند، حدیث (۸۴۷۹) از حدیث ابی‌هریره رضی الله عنه.

۲- استخراج ترمذی، الدعوات از رسول الله ﷺ باب: دعاء: «زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى» حدیث (۳۴۴۴) از انس رضی الله عنه.

۳- استخراج ابن ماجه، الجهاد، باب: تشیع الغزاة، حدیث (۲۸۲۵) از حدیث ابی‌هریره رضی الله عنه.

دعای پوشیدن لباس

آنچه هنگام پوشیدن لباس نو گفته می‌شود

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ لَبَسَ ثَوْبًا فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا الثَّوْبَ وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةٍ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ»^۱.

«هر کس پس از پوشیدن لباس نو بگوید: ستایش از آن خدایی است که مرا این لباس پوشانید و آن را بدون توانایی و قدرتی از من، روزی ام گردانید، گناهان صغیره‌ی گذشته و آینده‌ی او بخشوده می‌شود».

آنچه که لازم است دوست و همنشین فردی که لباس نو پوشیده، بگوید چنان که رسول اکرم ﷺ به عمر رضی الله عنه گفت، باید بگوید: «الْبَسْتُ جَدِيدًا، وَعِشْتُ حَمِيدًا، وَمُتُّ شَهِيدًا»^۲.

«نو بپوشی و نیکو زندگی کنی و شهید بمیری».

آنچه هنگام ورود به خانه لازم است گفته شود

رسول اکرم ﷺ فرمودند: «إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ، وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: لَا مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عِشَاءَ»^۳.
«وقتی فرد به خانه‌ی خود وارد می‌شود، خدا را در هنگام ورود به

۱- استخراج ابوداود، اللباس، حدیث (۴۰۲۳) از معاذ رضی الله عنه.

۲- روایت ابن ماجه، (۳۵۵۸) وابن السنی (۲۶۸) از ابن عمر رضی الله عنهما.

۳- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم، الأشربة، باب: آداب الطعام والشراب، حدیث (۲۰۱۸) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

خانه و خوردن غذا ذکر و یاد کند، شیطان به همراهان خود می‌گوید: برای شما جای ماندن و خوردن شام نیست».

و همچنین این دعا را بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ، وَخَيْرَ الْمَخْرَجِ، بِسْمِ اللَّهِ وَجَنَانًا، وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْنَا، وَعَلَى اللَّهِ رَبَّنَا تَوَكَّلْنَا. ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلَيَّ أَهْلِي»^۱.

«خدایا! از تو بهترین ورود، و بهترین خروج خواهانم. به نام خدا وارد شدیم و به نام خدا خارج شدیم و بر پروردگارمان توکل کردیم. سپس بر افراد خانواده‌اش سلام می‌کند».

و آنچه هنگام خارج شدن می‌گوید

رسول اکرم ﷺ هنگام خارج شدن از خانه می‌فرمودند: «بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزِلَّ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ»^۲.

«به نام خدا، بر خدا توکل کردم. و نیست توانایی و قدرتی مگر با کمک و یاری خدا. خدایا! من به تو پناه می‌برم از اینکه گمراه کنم یا

۱- استخراج ابوداود، الأدب، باب: ما يقول الرجل إذا دخل بيته، حدیث (۵۰۹۶). و نووی در (الأذکار) آورده است و گفتار ابوداود را ضعیف ندانسته بلکه سکوت کرده است والله أعلم. و علامه ابن باز رحمته در (تحفة الأخیار) گفته: ابوداود آن را با اسناد صحیح روایت کرده است.

۲- از دو روایت استفاده شده است که ابو داود روایت کرده است: الأدب، باب: ما يقول إذا خرج من بيته، حدیث (۵۰۹۴ - ۵۰۹۵) از ام سلمه و از انس رضی الله عنهما. و ترمذی، حدیث (۳۴۲۷) به معنای آن از ام سلمه رضی الله عنها.

گمراه شوم، بلغزانم یا بلغزم، ظلم کنم یا به من ظلم شود، آزار دهم یا به من آزار رسد».

اگر به این دعابسنده کرد: «بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»، همان برای او کافی است.

رسول اکرم ﷺ می فرماید: «مَنْ قَالَ - يَعْني إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ -: بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، يُقَالُ لَهُ: كُفَيْتَ وَوُقِيَتْ، وَتَنَجَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ»^۱.

«هر کس هنگام خارج شدن از خانه بگوید: به نام خدا، توکل کردم بر خدا. و نیست توانایی و قدرتی مگر با کمک و یاری خدا. به او گفته می شود: از هر شر و بدی نجات یافتی و حمایت شدی. و شیطان از راه او دور خواهد شد».

دعای رفتن به مسجد

مسلمان به پیروی از فرموده‌ی رسول اکرم ﷺ می گوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا، وَعَظْمُ لِي نُورًا»^۱.

۱- أبوداود، الأدب، باب: ما يقول إذا خرج من بيته، حديث (۵۰۹۵) از أنس بن مالك رضي الله عنه. و ترمذی، الدعوات، باب: ما جاء ما يقول إذا خرج من بيته، حديث (۳۴۲۶) همچنین از او. و ترمذی گفت: هذا حديث حسن صحيح غريب، لا نعرفه إلا من هذا الوجه. ا. ه. و علامه ابن باز رحمته الله در «تحفة الأخيار» اسناد آن را صحيح دانسته است همچنین الألبانی رحمته الله در صحيح الجامع، حديث (۶۴۱۹) آن را صحيح دانسته است.

«خدايا! در قلبم نوری قرار ده، و در چشمم نوری، و در گوشم نوری، و از سمت راستم نوری، و از سمت چپم نوری، و از بالا و از پایینم، و از جلویم، و از پشت سرم نوری. و بلند قدر فرما برایم نوری».

آنچه هنگام وارد شدن به مسجد و خارج شدن از آن باید بگوید

رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ، فَلْيَسَلِّمْ عَلَي النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ . فَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ»^۲.

«هر یک از شما وقتی که به مسجد وارد شد، باید بر پیامبر ﷺ درود بفرستد، سپس بگوید: خدايا! دروازه‌های احسان و نیکیات را بر من بگشا. و در موقع خارج شدن بگوید: خدايا! من از تو فضل و احسانت را می‌خواهم».

فایده: انجام چیزهای خوب با دست راست

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ»^۱، «رسول اکرم ﷺ دوست داشت هر کار خوب را با دست راست انجام دهد».

۱- مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: الدعاء في صلاة الليل وقيامه، حديث (۷۶۳) از ابن عباس رضي الله عنهما.

۲- مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: ما يقول إذا دخل المسجد، حديث (۷۱۳) از ابی حمید رضي الله عنه و عبارت «فليسلم على النبي ﷺ» در آن نیست و آن در روایت ابوداود و نسایی وابن ماجه و غیر آنها با اسناد صحیح موجود است، چنانچه امام نووی در «الأذکار» باب: ما يقوله عند دخول المسجد والخروج منه آورده است.

امام نووی گوید: با استناد به پایه و اساس شریعت، مستحب است فرد مسلمان انجام هر چیز خوب را جهت زیور و آرایش، با دست راست شروع کند و انجام هر چه را که عکس این باشد، با دست چپ آغاز نماید.^۲

با توجه به این قاعده و روش، مسلمان در حال وارد شدن به مسجد، اول پای راست را جلو گذارد و هنگام خارج شدن، پای چپ را جلو نهد.

آنچه هنگام خوردن و آشامیدن باید گفته شود

در آغاز خوردن و آشامیدن، بسم الله بگوید، چنان که رسول الله ﷺ فرمودند: «يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ»^۳، فَإِنْ نَسِيَ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ»^۴.

۱- قسمتی از حدیث را بخاری استخراج کرده است، الوضوء، باب: التيمن في الوضوء والغسل، حدیث (۱۶۸) از عایشه رضی الله عنها و در بسیاری از جاهای دیگر.

۲- نکا: شرح النووی علی مسلم (۱۶۰/۳).

۳- استخراج بخاری از الأطعمة، باب: قوله تعالى: ﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ [البقرة: ۵۷ و ۷۲ و الأعراف: ۱۶۰ و طه: ۸۱، حدیث (۵۳۷۶) از عمر ابن ابی سلمه رضی الله عنه. و مسلم، الأشربة، باب: آداب الطعام والشراب، حدیث (۲۰۲۲) همچنین از او.

۴- دلیل آنچه وارد شده است از ابی داود، الأطعمة، باب: التسمية علي الطعام، حدیث (۳۷۶۷) از عایشه رضی الله عنها و حدیث (۳۷۶۸) از أمية بن مَحْشِي رضی الله عنه. و ترمذی، الأطعمة از رسول الله ﷺ، باب: ما جاء في التسمية على الطعام، حدیث (۱۸۵۸) همچنین از او رضی الله عنه، با عبارت: «في أوله وآخره». وابن ماجه، الأطعمة، باب:

«ای غلام! بسم الله بگو و با دست راست بخور و از پیش روی خود بخور و اگر فراموش کرد، بگوید: بسم الله در اول و آخر آن.»

و هنگام اتمام و فراغت از خوردن و آشامیدن، بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ، غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ، وَلَا مُسْتَعْنَى عَنْهُ رَبَّنَا لِأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ ذَلِكَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ»^۱.

«ستایش از آن خداست ستایشی بسیار نیکو و پربرکت، خداوند بی نیاز است و درخواست و خواهش از او همیشه ادامه دارد، همه به او نیازمندند، خدایا! ستایشمان را قبول فرما. رسول اکرم ﷺ این ذکر را هنگام بلند کردن لقمه‌ی غذا می‌گفتند.»

آنچه در جواب عطسه کننده باید گفت

رسول اکرم ﷺ می‌فرماید: «إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: يَرْحَمَكَ اللَّهُ، فَإِذَا قَالَ لَهُ: يَرْحَمَكَ اللَّهُ، فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحْ بَالِكُمْ»^۱.

التسمية عند الطعام، حدیث (۳۲۶۴) همچنین از او ﷺ، به عبارت: «في أوله وآخره».

۱- استخراج بخاری از الأطعمة، باب: ما يقول إذا فرغ من طعامه، حدیث (۵۴۵۸) از ابی‌أمامة رضی الله عنه و حدیث (۵۴۵۹) همچنین از او با این عبارت: «الحمد لله الذي كفانا وأروانا غير مكفي ولا مكفور». ستایش از آن خدایی است که ما را کفایت داد و سیراند، خدا بی‌نیاز است و من به او نیازمندم، یعنی به فضل و نعمت او نیازمندم، فضل و نعمت او را انکار نمی‌کنم.

«وقتی یکی از شما عطسه کند و بگوید: «الحمد لله» (ستایش از آن خداست)، برادر و یا دوست او در جوابش باید بگوید: «یرحمک الله» (خدا تو را رحم کند و ببخشاید) و او در پاسخ بگوید: «یهدیکم الله ویصلح بالکم» خدا شما را به راه راست هدایت کرده، حالتان را نیکو سازد».

دعاهای متعلق به ازدواج

آنچه در هنگام شادباش و تبریک گفتن به کسی که ازدواج کرده باید گفته شود

می گوید: «بَارَكَ اللهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ»^۲.
«خدا برای تو و برتو برکت دهد و شما را به نیکویی گرد آورد و به وصالتان رساند».

آنچه قبل از نزدیک شدن به زن (جماع) باید گفته شود

رسول اکرم ﷺ فرمودند: «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا آتَى أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، فَقُضِيَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ [شَيْطَانٌ أَبَدًا]»^۳.

۱- استخراج بخاری از الأدب، باب: إذا عطس كيف يشمت؟ حديث (۶۲۲۴) از ابی هریره رضی الله عنه.

۲- استخراج ابوداود از النکاح، باب: ما يقال للمتروج، حديث (۲۱۳۰) از ابی هریره رضی الله عنه.

۳- استخراج بخاری از الوضوء، باب: التسمية على كل حال وعند الوقاع، حديث (۱۴۱) از ابن عباس رضی الله عنهما و در بسیاری مواضع دیگر. و مسلم، النکاح، باب: ما يستحب

«اگر یکی از شما هنگام نزدیک شدن به همسرش بگوید: به نام خدا، خدایا! ما را از شیطان دور کن و شیطان را از آنچه نصیب ما می‌کنی دور دار. و سرنوشت شد که فرزندی روزی آن‌ها شود، شیطان هرگز به او ضرر و آسیب نخواهد رساند».

آنچه هنگام برخاستن از مجلس باید گفته شود (کفاره‌ی مجلس)

رسول الله ﷺ می‌فرماید: «مَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيهِ لَعْنُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ»^۱.

«هرکس در مجلسی نشست و سخن بیهوده (چرند، یاوه، پرگویی، لغزش و سهو) او زیاد شد، اگر پیش از برخاستن از آن مجلس بگوید: ای خدا تو را به پاکی یاد می‌کنم و تو را ستایش می‌کنم، گواهی می‌دهم که خدایی به حق نیست مگر تو، از تو آمرزش می‌طلبم و به سوی تو توبه می‌کنم، اشتباهات او در آن مجلس بخشوده می‌شود».

آنچه هنگام خشم و غضب باید گفته شود

در حدیث آمده است که: «اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ أَحَدُهُمَا يَغْضَبُ وَيَحْمَرُّ وَجْهَهُ، فَنظَرَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَالَ: إِنِّي لِأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ ذَا عَنَّهُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^۱.

آن یقوله عند الجماع، حدیث (۱۴۳۴) همچنین از او. و زیادتی که در آن است از مسلم می‌باشد.

۱- استخراج ترمذی، الدعوات، باب: ما یقول إذا قام من مجلسه، حدیث (۳۴۳۳) از ابی هریره رضی الله عنه.

«دو مرد در حضور پیامبر ﷺ به هم دشنام دادند و یکی از آن دو خشمگین می‌شد و صورتش سرخ می‌گشت. رسول الله ﷺ به او نظر افکند و فرمود: من سخنی می‌دانم که اگر آن را بگویدی، خشم و غضب از او خواهد رفت: پناه می‌برم به خدا از شیطان رانده شده.»

آنچه هنگام بی بارانی و قطع باران باید گفته شود

رسول الله ﷺ دو دست خود را بلند کرده و فرمود: «اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا»^۲.
 «خدایا! به ما باران بده، خدایا! به ما باران بده، خدایا! به ما باران بده، خدایا! بر ما باران فرو فرست، خدایا! بر ما باران فرو فرست، خدایا! بر ما باران فرو فرست، خدایا! بر ما باران فرو فرست.»

آنچه هنگام وزش باد باید گفته شود

رسول اکرم ﷺ هنگام برخاستن توفان می‌فرمودند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ»^۱.

۱- استخراج بخاری، الأدب، باب: ما ينهي عنه من الأسباب واللعن، حديث (۶۰۴۸)

از سلیمان بن صُردٍ ؓ و مسلم، البر والصلة والآداب، باب: فضل من يملك نفسه عند الغضب، حديث (۲۶۱۰) همچنین از او. لفظ آن از مسلم می‌باشد.

۲- قسمتی از حديث، استخراج بخاری، الاستسقاء، باب: الاستسقاء في المسجد

الجامع، حديث (۱۰۱۳) با لفظ «اسقنا». از انس ؓ. و مسلم، صلاة الاستسقاء،

باب: الدعاء في الاستسقاء، حديث (۸۹۷) با عبارت «اغثنا». همچنین از او.

«خدايا! من خيران را از تو مي خواهم و خير آنچه در آن است و خير آنچه براي آن فرستاده شده. و از شر آن به تو پناه مي برم و از شر آنچه در آن است و شر آنچه براي آن فرستاده شده است».

آنچه هنگام شنیدن رعد، لازم است گفته شود

رسول الله ﷺ هنگام شنیدن صدای رعد می فرمودند: «اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكُنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ. وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ رضي الله عنه إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ يَقُولُ: سُبْحَانَ الَّذِي يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ، وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ»^۱.

«خدايا! ما را با غضب خود مکش و ما را با عذاب خود هلاک مکن و قبل از آن ما را سلامت و عافیت ده. و عبدالله بن زبیر رضي الله عنه هنگام شنیدن رعد می گفت: پاک است کسی که به پاکی یاد می کند رعد او را،

۱- مسلم، صلاة الاستسقاء، باب: التعوذ عند رؤية الريح والغيم، حديث (۸۹۹) از عایشه رضي الله عنها.

۲- بخاری در الأدب المفرد، حديث (۷۲۱). و ترمذی، الدعوات، باب: ما يقول إذا سمع الرعد، حديث (۳۴۵۰) از عمر رضي الله عنه. که گفت: این حدیث غریب است از آن آگاهی نداریم به جز از این وجه. و نووی در «الأذکار» سند آن را ضعیف دانسته است. و این را در اینجا آورده ام به سبب قول ابن حجر در الفتوحات (۲۸۴/۴): «ه و متماسك». «یعنی روی هم رفته مقبول است» والله أعلم. اما آنچه از ابن زبیر رضي الله عنه روایت شده است نزد امام مالک، (۹۹۲/۲) سند آن قطعی است بخاری در (الأدب المفرد)، حديث (۷۲۳) و غیر آن و امام نووی در (الأذکار) سند آن را درست دانسته است.

به وسیله‌ی ستایش او. و فرشتگان نیز از ترس او، او را به پاکی یاد می‌کنند».

آنچه هنگام بارش باران و پس از آن باید گفته شود، در صورتی که از ضرر و زیان بارش باران ترسید

رسول الله ﷺ هنگام دیدن باران می‌فرمود: «اللَّهُمَّ صَيِّبًا نَافِعًا»^۱.
«خدایا! بارانی مفید به ما عطا فرما».

اما پس از بارش باران می‌فرمود: «مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ»^۲.
«باران بر ما بارید به احسان و کرم و بخشش خدا».

و حضرت اگر بیم داشت که بارش باران ضرر و زیانی به بار آورد، می‌فرمود: «اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْأَكَامِ وَالْحِبَالِ وَالْأَجَامِ وَالظَّرَابِ»^۳ وَبُطُونِ الْأُودِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ»^۴.

«خدایا! باران را بر دور و اطراف ما ببار نه بر ما. خدایا! برتپه‌ها و کوه‌های کوچک و درون دره‌ها و جای رویش درختان ببار».

۱- بخاری، الاستسقاء، باب: ما يقال إذا مطرت، حدیث (۱۰۳۲) از عایشه رضی الله عنها.

۲- قسمتی از حدیث از بخاری، الأذان، باب: يستقبل الإمام الناس إذا سلم، حدیث (۸۴۶) از زید بن خالد الجهن و در جاهای دیگر. و مسلم، الإیمان، باب: بیان کفر من قال مُطِرْنَا بِالنَّوءِ، حدیث (۷۱) همچنین از او.

۳- الأجمة: بیشه، درخت زار، جنگل، جایی که درخت بسیار است، جمع آن آجام است، نگا: لسان العرب لابن منظور، ج ۱، ذیل (أجم). الظرب: کوه کوچک، پشته‌های کوچک، تپه، جمع آن ظراب، نگا: همان کتاب، ج ۲، ذیل (ظرب).

۴- قسمتی از حدیثی است که ماخذ آن در پی‌نویس (۴۰) ذکر شد.

آنچه هنگام رنج و مشقت باید گفته شود

رسول الله ﷺ در هنگام رو به رو شدن با مشقت، این دعا را می خواندند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ»^۱.

«نیست معبودی به حق مگر خدای یکتای بزرگ و بردبار. نیست معبودی به حق مگر خدای یکتا که پروردگار آسمان‌ها و پروردگار زمین و پروردگار عرش بزرگ است.»

آنچه که لازم است هنگام رو به رو شدن با مشکل گفته شود

رسول الله ﷺ فرمودند: «اللَّهُمَّ لَا سَهْلَ إِلَّا مَا جَعَلْتَهُ سَهْلًا، وَأَنْتَ تَجْعَلُ الْحَزْنَ^۲ إِذَا شِئْتَ سَهْلًا»^۳.

«خدایا! هیچ آسانی نیست مگر آنچه تو آن را آسان کنی و تو اگر بخواهی، هر سختی را آسان می کنی.»

آنچه هنگام رخ دادن حادثه‌ای ناخوشایند و یا شکست و عدم موفقیت در کاری، باید گفته شود

۱- بخاری، الدعوات، باب: الدعاء عند الكرب، حدیث(۶۳۴۵) از ابن عباس رضی الله عنهما و در بسیاری جاهای دیگر. و مسلم، الذکر والدعاء، باب: دعاء الكرب، حدیث(۲۷۳۰) همچنین از او و لفظ آن از بخاری است.

۲- الحزن: زمین ناهموار، پست و بلند.

۳- ابن حبان در «صحیحه»، حدیث(۹۷۰) از انس رضی الله عنه و ابن السنی فی «عمل الیوم واللیلة»، حدیث(۳۵۳).

رسول اکرم ﷺ فرمودند: «... وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَتْ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ (لَوْ) تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ»^۱.

«... هرگاه چیزی ناخوشایند به تو رسد، نگو: اگر چنین و چنان می‌کردم، بلکه بگو: تقدیر خداوند بوده و آنچه بخواهد انجام می‌دهد، زیرا کلمه‌ی اگر دروازه‌ی کار شیطان را می‌گشاید».

آنچه در هنگام و سوسه لازم است گفته شود

باید بگوید: «أَعُوذُ بِاللَّهِ، آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ».

«به خدا پناه می‌برم به خدا و رسولش ایمان می‌آورم».

رسول الله ﷺ فرمودند: «... فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلِيُنْتَه».

«... اگر گرفتار و سوسه شد، به خدا پناه ببرد تا از و سوسه رها شود».

و فرمودند: «... فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ»^۲.

«... هر کس کمی به و سوسه دچار شد، بگوید: به خدا و رسولش ایمان آوردم».

۱- مسلم، القدر، باب: في الأمر بالقوة وترك العجز، حديث (۲۶۶۴) از اَبی هریره رضی الله عنه.

۲- بخاری، بدء الخلق، باب: صفة إبليس وجنوده، حديث (۳۲۷۶) از اَبی هریره رضی الله عنه و

مسلم، الإیمان، باب: بیان الوسوسة فی الإیمان، حديث (۱۳۴) همچنین از او. و آنچه در متن آورده شد از مجموع دو روایت است، اول بخاری و سپس مسلم.

دعا خواندن برکسی که به وسیله‌ی جانوری گزیده شده است

«رَقِي نَفْرٌ مِّنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ سَيِّدٌ حَيٌّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، كَانَ قَدْ لُدِعَ، رَقَاهُ أَحَدُهُمْ بِسُورَةِ الْفَاتِحَةِ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ فَتَعَاْفَى، فَجَعَلُوا لَهُمْ قَطِيعَ غَنَمٍ، فَأَذِنَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ بِاِقْتِسَامِهِ، وَقَالَ: وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقِيَةٌ، ثُمَّ قَالَ: قَدْ أَصَبْتُمْ أَفْسُمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا، فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ»^۱.

«رئیس قبیله‌ای را حشره‌ای گزیده بود، عده‌ای از یاران پیامبر ﷺ بر او دعا خواندند، یکی از آن‌ها سوره‌ی فاتحه را بر او خواند و مرد گزیده شده بهبود یافت. در مقابل خواندن دعا، گله‌ای گوسفند به آن‌ها دادند. رسول اکرم ﷺ به آن‌ها اجازه داد تا بین خود تقسیم کنند و فرمود: از کجا می‌دانستی که سوره‌ی فاتحه ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ برای درمان خوب است؟ سپس فرمود: کار خوبی کردید گوسفندها را بین خود تقسیم کنید، یک سهم نیز به من بدهید. سپس پیامبر ﷺ خندید».

۱- بخاری، الإجارة، باب: ما يعطى في الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب، حدیث (۲۲۷۶) از ابی سعید رضی الله عنه و مسلم، السلام، باب: جواز أخذ الأجرة على الرقية بالقرآن والأذكار، حدیث (۲۲۰۱) همچنین از او. و روایت مختصراً به معنی اس، ولی لفظ حدیث نص کامل می‌باشد.

خواندن دعا بر کسی که از چیزی گله و شکوه می کند

«كَانَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَكَيْ يَقْرَأُ عَلَيَّ نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ وَيَنْفُثُ^۱ قِيلَ لِلزُّهْرِيِّ رحمته: كَيْفَ يَنْفُثُ؟ قَالَ: كَانَ يَنْفُثُ عَلَيَّ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا عَلَيَّ وَجْهَهُ»^۲.

«رسول الله ﷺ وقتی از چیزی شکایت داشت سوره‌های معوده را می خواند، سپس بر خود می دمید. به امام زهری گفته شد: چگونه بر خود می دمید؟ گفت: بر کف دست خود فوت می کرد و بر صورت می کشید».

دعا خواندن بر کسی که از زخم و جراحی شکایت دارد

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَضَعُ سَبَابَتَهُ بِالْأَرْضِ ثُمَّ يَرْفَعُهَا، وَيَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةِ بَعْضِنَا، يُشْفِي بِهِ سَقِيمُنَا، يَأْذِنُ رَبَّنَا»^۳.

«رسول الله ﷺ انگشت شهادت خود را بر زمین گذاشته سپس آن را بلند کرده و با آنچه از خاک به انگشت مبارکش چسبید به موضع درد و

۱- بخاری، فضائل القرآن، باب: فضل المعوذات، حدیث (۵۰۱۶) از عایشه رضی الله عنها. و

مسلم، السلام، باب: رقیة المریض بالمعوذات والنَّفث، حدیث (۲۱۹۲) همچنین از اوست.

۲- امام نووی در «الأذکار» قول زهری رحمته را از أذکار المرض والموت آورده است.

۳- بخاری، الطب، باب: رقیة النبی ﷺ، حدیث (۵۷۴۵) از عایشه رضی الله عنها و مسلم، السلام، باب: استحباب الرقیة، حدیث (۲۱۹۴) همچنین از او. و لفظ آن از مسلم است.

یا زخم شخص مریض گذاشته می فرمود: به نام خدا، خاک زمین ما، تفاله‌ی همدیگر، با اجازه‌ی خدا، بیمار به وسیله‌ی آن شفا می یابد».

روش درمان کردن و معالجه‌ی رسول الله ﷺ

«انس رضی الله عنه، ثابت را معالجه کرد و گفت: أَلَا أَرَقِيكَ بِرُقِيَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: بَلِي، قَالَ: اللَّهُمَّ رَبِّ النَّاسِ، مُذْهِبَ الْبَاسِ، اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي، لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا»^۱.

«آیا تو را به معالجه‌ی رسول الله ﷺ درمان نکنم؟ ثابت گفت: بلی انس گفت: بارخدا یا! ای معبود مردم و نابودکننده‌ی مرض‌ها، شفا بده که تو شفا دهنده‌ای. جز تو شفادهنده‌ای نیست، شفایی که مرض‌ها را باقی نمی گذارد».

معالجه‌ی جبریل علیه السلام رسول الله ﷺ را

جبریل علیه السلام رسول الله ﷺ را - اگر از چیزی شکایت داشت - درمان می کرد و می فرمود: «بِسْمِ اللَّهِ يُبْرِيكُ، وَمِنْ كُلِّ دَاءٍ يَشْفِيكَ، وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ، وَشَرِّ كُلِّ ذِي عَيْنٍ»^۲.

«به نام خدا درمان می شوی، از هر بیماری و مرضی شفا می یابی و از شر هر حسودی که حسادت ورزد و شر هر چشم زخمی».

۱- بخاری، الطب، باب: رقية النبي ﷺ، حدیث (۵۷۴۲) از انس رضی الله عنه و مسلم، السلام، باب: استحباب، رقية المريض، حدیث (۲۱۹۱) از عایشه رضی الله عنها و لفظ آن از بخاری است.

۲- مسلم، السلام، باب: الطب والمرض والرقي، حدیث (۲۱۸۵) از عایشه رضی الله عنها.

معالجه‌ی درد بدن

رسول الله ﷺ فرمودند: «ضَعَّ يَدَكَ عَلَيَّ الَّذِي يَأْلَمُ مِنْ جَسَدِكَ، وَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِاللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَحْدُ وَأَحَازِرُ»^۱.

«دستت را بر جایی از بدنت که درد می‌کند بگذار و سه بار بگو: به نام خدا. و هفت بار بگو: به خدا پناه می‌برم و قدرت خدا، از شر آنچه به آن دچار می‌شوم و از آن بیم دارم و می‌ترسم».

آنچه که باید هنگام عیادت مریضی - که مرگش فرا نرسیده - گفته شود

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ عَادَ مَرِيضًا، لَمْ يَحْضُرْ أَجَلُهُ، فَقَالَ عِنْدَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ، إِلَّا عَافَاهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ»^۲.

«هر یک از شما بیماری را - که هنوز اجلش فرا نرسیده - عیادت کند و در آن هنگام هفت بار بگوید: از خدای بزرگ مرتبه، پروردگار عرش بزرگ خواهانم که تو را شفا دهد، به یقین خداوند او را از آن مرض شفا می‌دهد».

و هرگاه رسول الله ﷺ به عیادت بیماری می‌رفت، می‌فرمود: «لَا بَأْسَ، طُهورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»^۱.

۱- مسلم، السلام، باب: استحباب، وضع یدہ علی موضع الألم مع الدعاء، حدیث (۲۲۰۲) از عثمان بن ابی العاص ثقفی رضی اللہ عنہ.

۲- ابوداود، الجنائز، باب: الدعاء للمریض عند العیادة، حدیث (۳۱۰۶) از ابن عباس رضی اللہ عنہما و ترمذی، الطب، باب: ما یقول عند عیادة المریض، حدیث (۲۰۸۳) همچنین از او. و لفظ آن از ابی داود است.

«اهمیتی ندارد إن شاء الله (این بیماری) پاک کننده‌ی گناهان است».

آنچه در هنگام ترس از ضرر یا فتنه‌ای، لازم است گفته شود

رسول الله ﷺ فرمودند: «لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمْ الْمَوْتَ مِنْ ضَرِّ أَصَابِهِ، فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَاعِلًا، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي»^۱.

«هیچ یک از شما به خاطر زبانی که به او رسیده، آرزوی مرگ نکنند! ولی اگر ناگزیر است که چنین آرزویی کند، بگوید: خدایا! اگر زندگی برای من خیر است، مرا زنده بدار و اگر مرگ برای من خیر است، مرا بمیران».

آنچه هنگام ناامیدی از زندگی باید گفت

(هنگامی که انسان به مرضی دچار شده که پایانی جز مرگ ندارد)

رسول الله ﷺ در بستر مرگ فرمودند: ﴿الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا﴾ [النساء:

۱- بخاری، المناقب، باب: علامات النبوة في الإسلام، حدیث (۳۶۱۶) از ابن عباس رضی الله عنهما.

۲- بخاری، المرضى، باب: نبی تمنی المریض للموت، حدیث (۵۶۷۱) از انس رضی الله عنه. و مسلم، الذکر والدعاء، باب: كراهة تمنی الموت، حدیث (۲۶۸۰) همچنین از او. و لفظ آن از بخاری است.

[۶۹] «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَالْحَقْنِي بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى، كَمَا يُسْتَحَبُّ لَهُ كَذَلِكَ أَنْ يُكْتَرَمَنْ تِلَاوَةَ الْقُرْآنِ وَقَوْلِ الْأَذْكَارِ».

«(خدایا مرا) با پیامبران و صدیقان و شهیدان و نیکوکاران (محشور گردان)، چه نیکو رفیقانی هستند. خدایا! مرا ببخشا و به من رحم کن و مرا به خود پیوند ده. همچنین مستحب است قرآن را بسیار تلاوت کند و ذکراهی بسیار بگوید».

آنچه هنگام گرفته شدن روح گفته می شود

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ كَانَ آخِرَ كَلَامِهِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، دَخَلَ الْجَنَّةَ»^۱.

«هرکس آخرین کلام او «لا إله إلا الله» باشد، وارد بهشت می شود».

و رسول الله ﷺ فرمود: «لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»^۲.

«به کسانی که در حال مرگ هستند (لا إله إلا الله) تلقین کنید».

فایده: در چگونگی تلقین مرده کلمه توحید

۱- بخاری، المغازی، باب: مرض النبی ﷺ ووفاته، حدیث (۴۴۴۰) از عایشه رضی الله عنها و

مسلم، فضائل الصحابة، باب: فی فضل عائشة، حدیث (۲۴۴۴) همچنین از او.

۲- ابوداود، الجنائز، باب: فی التلقین، حدیث (۳۱۱۶) از معاذ بن جبل رضی الله عنه و حدیث

گواه و شاهی از حدیث ابی هریره رضی الله عنه دارد، ابن حبان، حدیث (۷۱۹).

۳- مسلم، الجنائز، باب: تلقین الموتی (لا إله إلا الله)، حدیث (۹۱۶) از ابی سعید

خُدَری رضی الله عنه.

چگونه می‌توان کلمه‌ی توحید را به افراد محتضر (در حال مرگ) تلقین کرد؟

آن را با مهربانی و ملایمت و نرمی به او تلقین کنید، با ترس از اینکه آن را رد کند. و العیاذ بالله.

و اگر آن را بر زبان آورد، دوباره بر او تکرار نکنید، مبادا پس از آن حرف دیگری بزند (و از کلمه‌ی توحید بازگردد)^۱.

آنچه هنگام نماز بر میت گفته می‌شود

رسول الله ﷺ بر جنازه‌ای نماز خواندند و فرمودند: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ، وَاعْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ»^۲.

«بارخدایا! گناهان او را عفو کن و او را ببخشای و رحمت و عافیت فرما و او را وقت فرود آوردن در قبر بزرگ دار و جایگاهش را وسیع گردان و او را با آب و یخ و برف بشوی و از گناهان پاکش کن، همان گونه که جامه‌ی سفید از نجاست پاک می‌شود. و به وی خانه‌ای بهتر از خانه‌ی این دنیا و خانواده‌ای بهتر از خانواده‌ی این دنیایش عنایت فرما و او را به بهشت وارد گردان و از رنج و سختی قبر و عذاب جهنم محفوظش بدار.»

۱- برداشت و نظر نووی در «الأذکار»، باب: ما یقولہ من أیس من حیاته.

۲- مسلم، الجنائز، باب: الدعاء للمیت فی الصلاة، حدیث (۹۶۳) از عوف بن مالک رضی اللہ عنہ.

وقتی یکی از افراد خانواده یا خویشان، فوت کند، چه باید بگوید؟

رسول الله ﷺ می فرماید: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ، فَيَقُولُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، اللَّهُمَّ أَجْرُنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا»^۱.

«هر مسلمانی که بر او مصیبتی وارد آید و همان طور که خدا به او امر فرموده، بگوید: ما از آن خداییم و به سوی او باز می گردیم. خدایا! مرا بر مصیبتم اجر و پاداش ده و بهتر از او را به جانشینش به من عطا کن، خداوند حتما بهتر از او را جانشینش قرار می دهد».

آنچه لازم است که برادر مسلمان به همدین عزا دارش بگوید

چنان که رسول خدا ﷺ وقتی که دخترش فردی را به سوی حضرت فرستاد و گفت: پسر او فوت کرده است، شخصی به سوی او فرستاد و فرمود: سلام مرا به او برسانید و بگویید: «إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ»^۲.

«برای خداست آنچه گرفته و از آن اوست آنچه به ما داده و هر چیز نزد او دارای تقدیر و سرنوشتی معین است، پس صبر کن و نزد خدا پاداش اجر به شمار آور».

۱- مسلم، الجنائز، باب: ما يقال عند المصيبة، حدیث (۹۱۸) از ام سلمه رضی الله عنها.

۲- بخاری، الجنائز، باب: قول النبي ﷺ «يُعَذَّبُ الْمَيِّتُ بَعْضُ بَعْضٍ أَهْلَهُ عَلَيْهِ»،

حدیث (۱۲۸۴) و در بسیاری از جاهای دیگر، از أسامة بن زید، و مسلم، الجنائز،

باب: البكاء على الميت، حدیث (۹۲۳) همچنین از او.

آنچه که باید هنگام نماز خواندن بر جنازه‌ی کودک، گفته شود

بر پدر و مادر آن کودک دعا کند و بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَهْمًا فَرَطًا، وَاجْعَلْهُ لَهْمًا سَلَفًا، وَاجْعَلْهُ لَهْمًا دُخْرًا، وَثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا، وَأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَيَّ قُلُوبَهُمَا، وَلَا تَقْتِنِيَهُمَا بَعْدَهُ، وَلَا تَحْرِمُهُمَا أَجْرَهُ»^۲.

«بارخدايا! او را براي شان استقبال کننده (پيشقدم به بهشت) قرار ده و او را براي آنها جانشيني (در بهشت) کن و سرمايه‌اي براي آنها قرار ده و به خاطر او ترازوي اعمال آنها را گران کن و به آنها صبر و شكيبائي ببخش و آنها را پس از مردن او گمراه و منحرف مگردان و از اجر (از دست دادن او و صبر بر آن) محرومشان مکن.»

فايده: چگونگي تشييع جنازه

آيا در هنگام تشييع جنازه، لازم است چيزي گفته شود؟
بدان - خدا تو را رحم کند - که قول صواب و درست که پيشينيان و نياکان ﷺ بر آن بودند، اين است: سکوت و آرامش در حال تشييع جنازه و اگر به ذکر يا فکري مشغول شد، صدای خود را بلند نکند.^۳

۱- فَرَطًا: پيش قدم به بهشت.

۲- برگزيده‌ی نووی در «الأذکار»، باب: أذکار الصلاة علي الميت. و بخاری در الجنازة از صحيح خود عنوان کرد و گفت: بابی در قرائت فاتحه بر نماز جنازه. حسن بصري گوید: بر جنازه‌ی کودک فاتحه خوانده می‌شود و می‌گوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا سَلَفًا وَفَرَطًا وَأَجْرًا». «خدايا! او را برای ما سرمايه و اجر و پاداش قرار ده». جايز است مسلمان به غير از اين دعای ديگري نيز بکند، زيرا دليل صريحي بر آن وارد نشده است. والله أعلم.

۳- نیز امام نووی آن را برگزیده است.

آنچه پس از به خاک سپردن مرده، باید گفته شود

رسول الله ﷺ در پایان دفن مرده، بر قبر ایستاده، می فرمودند: «اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ، وَسَلُّوا لَهُ بِالتَّيْبِتِ فَإِنَّهُ الْآنَ يُسْأَلُ»^۱.
 «برای برادران استغفار کنید و از خدا برای او اثبات و پذیرش گفتار (حق و درست) او را بخواهید، زیرا اکنون از او سؤال می شود».

آنچه که مرده از دعای در نماز جنازه، استفاده و بهره می برد

(فایده): علما همه بر این قولند که مردگان از دعا بهره برده و ثواب دعا نیز به آن ها می رسد^۲.

دعایی که مسلمانان از رسول الله ﷺ آموخته اند، چنین است: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنثَانَا، وَشَاهِدِنَا وَعَائِبِنَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَي [الإيمان]، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَي [الإسلام] اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ»^۳.

«الهی! بر زندگان ما و مردگان ما، بر کوچک و بزرگ ما، بر مرد و زن ما، بر حاضر و غایب ما مغفرت کن. الهی! هر کس را از ما زنده می کنی

۱- ابوداود، الجنائز، باب: الاستغفار عند القبر للمیت، حدیث (۳۲۲۱) از عثمان بن عفان رضی الله عنه.

۲- امام نووی رحمته الله علیه آن را در (الأذکار) باب: ما ینفع المیت من قول غیر، نقل کرده است.

۳- ابوداود، الجنائز، باب: الدعاء للمیت، حدیث (۳۲۰۱) از ابی هریره رضی الله عنه و ترمذی، الجنائز، باب: ما یقول فی الصلاة علی المیت، حدیث (۱۰۲۴). البته لفظ از ابی داود است و ترمذی دو کلمه ی «الإیمان» و «الإسلام» را با هم تبدیل کرده است.

و متولد می‌کنی، با ایمان به دنیا آور و هر آن کس که از ما می‌گیری، مسلمان بگیر و مؤمن بمیران. خدایا! ما را از اجر و پاداش [صبر کردن بر رنج و فاتش] محروم مکن و ما را پس از مردن او گمراه و منحرف مگردان».

(فایده) حق مسلمان بر مسلمان دیگر این است که خوبی‌های او را بگوید حتی پس از مرگ.

رسول الله ﷺ فرمودند: «لَا تَسُبُّوا الْأَمْوَاتَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَىٰ مَا قَدَّمُوا»^۱.

«به مردگان دشنام ندهید، زیرا به سوی آنچه که انجام داده‌اند، رفته‌اند».

آنچه در زیارت قبرستان باید گفته شود

رسول الله ﷺ به مسلمانان آموخته که هرگاه به قبرستان رفتند، چنین بگویند: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ، لِلْآحِقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ»^۲.

«سلام و درود بر شما باد ای خانه‌های مؤمنان و مسلمانان! ما نیز - هرگاه خدا بخواهد - به شما خواهیم پیوست، از خداوند برای خودمان و برای شما سلامتی می‌طلبیم».

۱- بخاری، الجنائز، باب: ما ينهي من سب الأموات، حدیث (۱۳۹۳) از عایشه رضی الله عنها و حدیث (۶۵۱۶) همچنین از او.

۲- مسلم، الجنائز، باب: ما يقال عند دخول القبور، حدیث (۹۷۵) از عایشه رضی الله عنها.

فصل چهارم:

ذکرها و وردهای واردهی شبانه روز

بدان - خدا تو رحم کند - که ذکرهای شبانه روزی بسیار است و اکنون مجال سخن گفتن از همه‌ی آنها نیست و در این کتاب فقط گزیده‌ی آن از اذکار و اوراد صحیح به نظر خوانندگان گرامی خواهد رسید تا حفظ آن آسان گشته و بتوان به آنها پای بند شد و عمل کرد. از خدا یاری بخواه و ناتوان مباش و بر چیزی که به تو نفع برساند حریص باش، زیرا بهتر از این ذکرها چیز دیگری وجود ندارد.

ذکرهایی که هنگام صبح و شام باید گفت

می‌گوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»^۱.

«ستایش از آن خدایی است که ما را پس از مردن زنده گردانید و زنده شدن به سوی اوست».

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَانِي فِي جَسَدِي، وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ»^۲.

«ستایش از آن خدایی است که به من صحت و تندرستی بخشید و جنم را به من باز گردانید و به من اجازه‌ی ذکرش را داد».

۱- بخاری، الدعوات، باب: ما يقول إذا أصبح، حدیث(۶۳۲۵) از ابوذر غفاری رضی الله عنه و حدیث(۷۳۹۵) همچنین از اوست.

۲- روایت ترمذی، الدعوات، باب: «منه دعاء باسمك ربی وضعت جنی»، حدیث(۳۴۰۱) از ابی هریره رضی الله عنه.

سپس آیه الکرسی را می‌خواند: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾
 زیرا در حدیث چنین آمده است که: «لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ،
 وَلَا يَقْرُبُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ»^۱.

«با خواندن آن همچنان از تو محافظت می‌شود و شیطان جرات
 نزدیک شدن به تو را ندارد تا صبحگاهان».

و سوره‌های معوذہ (اخلاص، فلق، ناس) را سه بار می‌خواند، زیرا به
 فرموده‌ی رسول الله ﷺ: «تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ»^۲.
 «از شر هر چیز برای او کافی است».

و اگر صبح یا شب فرا رسید، سید الاستغفار را می‌خواند، همان‌گونه
 که رسول الله ﷺ فرمودند: «سَيِّدُ الْاِسْتِغْفَارِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ،
 خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَىٰ عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ
 مَا صَنَعْتُ، أُوْبُؤُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأُبُؤُ [لَكَ] بِدُنْيِي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ
 الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»^۳.

۱- بخاری، بدء الخلق، باب: صفة إبليس وجنوده، حدیث (۳۲۷۵) از ابی هریره ؓ و در
 بسیاری از جاهای دیگر.

۲- ابوداود، الأدب، باب: ما يقول إذا أصبح، حدیث (۵۰۸۲) از عبدالله بن حُباب ؓ و
 ترمذی، الدعوات، باب: الدعاء عند النوم، حدیث (۳۵۷۵) همچنین از او.

۳- بخاری، الدعوات، باب: أفضل الاستغفار، حدیث (۶۳۰۶) از شداد بن اوس ؓ و
 حدیث (۶۳۲۳) همچنین از او با زیادت لفظ «لك» و با تأخیر قول: «أعوذ بك
 من شر ما صنعت».

«خدایا! تو پروردگار منی. معبودی به حق جز تو نیست مرا آفریدی و من بنده‌ی توام و به پیمان و وعده‌ی خود با تو، تا آن جا که بتوانم، پایدارم. از شر آنچه انجام داده‌ام، به تو پناه می‌برم. از نعمت تو بر خود آگاهم و به گناهانم اعتراف دارم. مرا بیمارز، همانا جز تو کسی آمرزنده‌ی گناهان نیست.»

و بامدادان بگوید: «اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ».

«خدایا! به امر تو صبح کردیم و به امر تو شام کردیم. به امر تو زنده می‌شویم و به امر تو می‌میریم. و زنده شدن به سوی توست.»

و شامگاهان بگوید: «اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ»^۱.

۱- ابوداود، الأدب، باب: ما يقول إذا أصبح، حدیث (۵۰۶۸) از ابی‌هریره رضی الله عنه با لفظ «النشور» در صبح و شام.

تذکر: روایتی که در متن ثابت است امام ابن‌القیم آن را در شرح سنن ابی‌داود ترجیح داده است با قول: (و این اولی و مستندترین روایت محفوظ است، زیرا «النشور» به معنای بیدار شدن از خواب صبح و «المصیر» به معنای و گردیدن و دگرگون شدن و منقلب شدن به سوی خواب در هنگام شب است و نیز به معنی مرگ و رفتن به سوی خداست. نگا: مختصر سنن ابی‌داود رضی الله عنه ص ۹۵۶، چنین آمده: کذا الأصل، غیر از این که در پاورقی یکی از دو خطوط تصحیح شده: «وإليك النشور» الأخيرة إلى: «وإليك المصير»^۱ هـ

«خدايا! به فرمان تو شام کردیم و به فرمان تو شب را به صبح رساندیم. به فرمان تو زنده می‌شویم و به فرمان تو می‌میریم و بازگشت ما به سوی توست».

وقتی که صبح شد بگوید: «أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

«به بامداد وارد شدیم و جهانیان به بامداد وارد شدند، در حالی که آن‌ها از آن خدا هستند و ستایش از آن خداست و معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. یگانه است، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش از آن او. و او بر هر چیز تواناست».

و شب هنگام بگوید: «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وَزَادَ إِنْ شَاءَ: «رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ، وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ، وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا»^۱.

«به شامگاه وارد شدیم و جهانیان به شامگاه وارد شدند، در حالی که از آن خدا هستند و ستایش از آن خداست و معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. یگانه است، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش از آن او. و او بر هر چیز تواناست. و اگر خواست این را افزون می‌کند: پروردگارا! از تو خیر آنچه در این شب است و خیر آنچه پس از آن است،

۱- مسلم، الذکر والدعاء، باب: التعوذ من شر ما عمل، حدیث (۲۷۲۳) از عبدالله بن

می‌خواهم و به تو از شر آنچه در این شب است و شر آنچه پس از آن است، پناه می‌برم».

آنچه در صبح روز جمعه لازم است گفته شود

بدان خدا تو را رحم کند که باید همه‌ی آنچه تا به حال گذشت گفته شود و درود فراوان بر رسول الله ﷺ بر آن افزوده شود، چنان که رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ أَفْضَلَ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَأَكْثَرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ...» الحدیث^۱.

«از بهترین روزهای شما روز جمعه است، پس در آن روز درود فراوان بر من بفرستید».

ذکرهای هنگام خواب و متعلقات آن

بدان - خداوند تو را رحم و عنایت کند - کسی که می‌خواهد بخوابد، سنت است کارهایی انجام دهد و ذکرهایی^۲ را بر زبان آورد، که اینک برخی از آن‌ها در پی خواهد آمد. سپس دلایل آن، به ترتیب ذکر خواهد شد تا برای کسانی که بخواهند از سنت رسول الله ﷺ پیروی کنند، سهل و آسان شود.

ذکرها از این قرارند:

۱- خواندن آیه الکرسی.

۲- خواندن آیات آخر سوره‌ی بقره:

۱- قسمتی از روایتی است که در پی‌نویس (۷) ذکر شد.

۲- فقط اقوال را ذکر کرده‌ام و - ان شاء الله - آداب در کتابی جداگانه با تفصیل

و جمله‌ای از آداب اسلام ضمن سلسله: «زاد المؤمن» خواهد آمد.

﴿ءَامَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ...﴾ [البقرة: ۲۸۵-۲۸۶].

۳- خواندن سوره‌ی کافرون: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿۱﴾﴾.

۴- اینکه سوره‌های معوذّه (اخلاص، فلق، ناس) را بخواند، سپس در کف دست‌های خود دمیده و به بدن خود بمالد تا جایی که دستش می‌رسد. از سر و صورت شروع کند تا قسمت جلو بدن. و این کار را سه بار تکرار نماید.

۵- گفتن ۳۴ بار الله اکبر، ۳۳ بار الحمد لله و ۳۳ بار سبحان الله.

۶- و بگوید: «اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا، وَبِاسْمِكَ أَمُوتُ».

«خداوندا! با نام تو زنده می‌شوم و می‌میرم».

۷- بگوید: «بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنِّي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتْ نَفْسِي

فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ».

«پروردگارا! با نام تو پهلویم را به زمین گذاشتم و با نام تو آن را بلند می‌کنم. اگر جانم را گرفتی، به آن رحم کن و اگر آن را نگه داشتی، به آنچه بندگان نیک و صالح را حفظ می‌کنی حفظ نما».

۸- بگوید: «اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ

وَجْهِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَا

مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ».

«الهی! جانم را به تو سپردم و کارم را به تو واگذاشتم و رویم را به سوی تو گردانیدم و به تو تکیه کردم. در حال امید به ثوابت و ترس از عذابت، پناهگاه و راه نجاتی از عذاب تو جز به سوی تو نیست. به کتابی که نازل نمودی و پیامبری که فرستادی، ایمان آوردم». و این آخرین دعایی است که بر زبان می‌آورد.

اکنون دلیل آن اذکار به ترتیب چنین است

۱- در روایت ابی هریره آمده است که وقتی می‌خواست زکات رمضان (فطر) را نزد خود نگهدارد، شیطان وارد شد و این دعا را به او آموخت: «إِذَا أُوتِيَ إِلَى فِرَاشِكَ، فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: صَدَقَكَ وَهُوَ كَذُوبٌ»^۱.

«وقتی به رختخواب رفتی آیه الکرسی را بخوان. رسول الله ﷺ فرمود: راست گفت با اینکه درغگوست».

۲- رسول الله ﷺ فرمودند: «الْآيَتَانِ مِنَ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَ بِهِمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّتَاهُ»^۲.

«هر کس دو آیه‌ی آخر سوره‌ی بقره را در شب بخواند برای او کافی است. (یعنی بدی به او نمی‌رسد)».

۳- رسول الله ﷺ فرمودند: «اقْرَأْ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ثُمَّ نَمَّ عَلَي خَاتِمَتِهَا فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشَّرِكِ»^۳.

۱- قسمتی از حدیثی است که بخاری آن را روایت کرده و در پی‌نویس (۷۹) گذشت.

۲- بخاری، فضائل القرآن، باب: من لم ير بأساً أن يقول: سورة البقرة وسورة كذا، حدیث (۵۰۴۰) از ابی‌مسعود انصاری رضی الله عنه و در جاهای بسیار دیگر. و مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، حدیث (۸۰۷) با کمی اختلاف. و حدیث (۸۰۸) همچنین از او. و آن لفظ انتخاب شده است.

۳- ابوداود، الأدب، باب: ما يقول عند النوم، حدیث (۵۰۵۵) از نوفل الأشجعی رضی الله عنه و ترمذی، الدعوات، باب: ما جاء في من يقرأ من القرآن عند المنام، حدیث (۳۴۰۳) همچنین از او. و لفظ آن از ابی‌داود است.

«سوره‌ی کافرون را بخوان، سپس بخواب که برای تو برائت از شرک خواهد بود».

۴- «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ نَفَثَ^۱ فِي يَدِهِ وَقَرَأَ بِالْمُعَوِّذَاتِ^۲ وَمَسَحَ بِهِمَا جَسَدَهُ»^۳.

«رسول الله ﷺ هنگام خواب، سوره‌های معوذته (اخلاص، فلق، ناس) را می‌خواند و در دست‌های خود می‌دمید و به بدن می‌مالید».

۵- رسول الله ﷺ به علی و فاطمه علیهما السلام فرمودند: «إِذَا أَخَذْتُمَا مَضْجَعِكُمَا، فَكَبِّرَا اللَّهَ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، وَاحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَسَبَّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ»^۴.

«وقتی به رختخواب رفتید ۳۴ بار الله اکبر، ۳۳ بار الحمدلله و ۳۳ بار سبحان الله بگویید».

۶- رسول الله ﷺ موقع رفتن به رختخواب می‌فرمودند: «اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا، وَبِاسْمِكَ أَمُوتُ»^۱.

۱- النفث: دمیدن بدون این که آب دهان بیرون آید.

۲- المعوّذات: سوره‌های اخلاص، فلق، ناس.

۳- بخاری، الدعوات، باب: التعوذ والقراءة عند المنام، حدیث (۵۰۱۷) از عایشه رضی الله عنها و حدیث (۶۳۱۹) همچنین از او و روایت دوم انتخاب شده است.

۴- بخاری، فرض الخمس، باب: ما ذکر عن درع النبی ﷺ، حدیث (۳۱۱۳) از علی رضی الله عنه و در جاهای دیگر. و مسلم، الذکر والدعاء، باب: التسیح أول النهار وعند النوم، حدیث (۲۷۲۷) همچنین از او.

«خدایا! با نام تو زنده می شوم و با نام تو می میرم».

۷ - رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ، فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ، ثُمَّ يَقُولُ: بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنِّي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْحَمَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ»^۱.

«هر یک از شما هنگام رفتن به بستر، لازم است رختخواب خود را از داخل بتکاند، زیرا نمی داند چه بر آن آمده یا وارد شده است، سپس بگوید: پروردگارا! با نام تو پهلویم را به زمین گذاشتم و با نام تو آن را بلند می کنم اگر جانم را گرفتی، به آن رحم کن و اگر آن را نگه داشتی، به آنچه بندگان نیک و صالح را حفظ می کنی، حفظ نما».

۸ - رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ، فَتَوَضَّأْ وَصُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسَلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي

۱ - بخاری، الدعوات، باب: ما يقول إذا نام، حدیث (۶۳۱۲) از حذیفةؓ و مسلم، الذکر والدعاء، باب: ما يقول عند النوم، حدیث (۲۷۱۱) همچنین از او و لفظ از مسلم است.

۲ - بخاری، الدعوات، يك باب بعد از باب: التعوذ والقراءة عند المنام، حدیث (۶۳۲۰) از ابی هریرهؓ و مسلم، الذکر والدعاء، باب: الدعاء عند النوم، حدیث (۲۷۱۴) همچنین از او و لفظ از بخاری است.

أَنْزَلْتُمْ، وَ[بِ]أَنْبِيَّكَ الَّذِي أَرْسَلْتُمْ، فَإِنْ مُتَّ مُتَّ عَلَيَّ الْفِطْرَةَ، [وَأَجْعَلَهُنَّ مِنْ آخِرِ كَلَامِكُمْ]!.

«هنگام رفتن به بستر، همان طور که برای نماز وضو می‌گیری وضو بگیر، سپس برطرف راستت بخواب و بگو: الهی! جانم را به تو سپردم و کارم را به تو واگذاشتم و رویم را به سوی تو گردانیدم و به تو تکیه کردم. در حال امید به ثواب و ترس از عذابت، پناهگاه و راه نجاتی از عذاب تو جز به سوی تو نیست. به کتابی که نازل نمودی و پیامبری که فرستادی، ایمان آوردم».

چنانچه در این حالت بمیری، بر فطرت (مسلمان و مؤمن بودن) خواهی مرد و آن را آخرین کلامت بگردان.

آنچه که هنگام دیدن خوابی که آن را دوست دارد یا از آن کراهت دارد باید گفته شود

اگر خوابی خوب دیده باشد که آن را دوست داشت، الحمدلله بگوید، سپس دیگران را از آن با خبر کند.

و اگر خوابی بود که دوست نداشت، آن خواب از شیطان است و باید بگوید: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا. وَيَنْفُثُ^۲ عَنِ يَسَارِهِ ثَلَاثًا. وَلَا يَحْدُثُ بِهَا أَحَدًا».

۱- بخاری، الدعوات، باب: ما يقول إذا نام، حدیث (۶۳۱۳) از البراء بن عازب رضی الله عنه و

مسلم، الذکر والدعاء، باب: ما يقول عند النوم، حدیث (۲۷۱۰) همچنین از او و لفظ انتخاب شده به سبب نص دعا از بخاری است و عبارت آخر آن از مسلم است با زیادت لفظ «وینبیک».

۲- النفث: کمی دمیدن بدون آب دهان، چنانکه ذکر شد.

«از شر شیطان و شرآن خواب، به خدا پناه می‌برم. و سه بار بر دست چپ خود بدمد و هیچ کس را نباید از آن خواب با خبر سازد».

رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا، فَإِنَّمَا هِيَ مِنْ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكَرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ»^۱.

«اگر یکی از شما خوابی دید که میل داشت بقیه را از آن آگاه کند، آن خواب از خداست. بنابراین باید خدا را سپاس گوید و دیگران را از آن با خبر سازد، ولی اگر غیرآن بود و کراهت داشت، آن خواب از شیطان است و باید از شر آن به خدا پناه برد و کسی را از آن خبر ندهد که به او ضرر و زیانی نخواهد رسید».

ورد هنگام بیدار شدن از خواب در نیمه شب و خوابیدن پس از آن^۲

رسول الله ﷺ فرمودند: اگر یکی از شما در نیمه شب از خواب بیدار شود و بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا

۱- بخاری، التعیی، باب: الرؤیا من الله، حدیث(۶۹۸۵) از ابی سعیدؓ و در جاهای دیگر و مسلم، الرؤیا، حدیث(۲۲۶۱) از ابی سلمهؓ با زیادت لفظ «فلینفت عن یساره ثلاثاً» از سمت چپ خود سه بار بدمد. و لفظ انتخاب شده از بخاری است.

۲- چنان که امام نووی در (الأذکار)، باب: ما یقول إذا استیقظ فی اللیل وأراد النوم بعده بیان کرده است.

حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، أَوْ دَعَا، اسْتُجِيبَ لَهُ، فَإِنْ تَوَضَّأَ
وَصَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ»^۱.

«نیست معبودی به حق مگر خدای یکتا، شریکی ندارد، ملک هستی
از آن اوست، ستایش از آن اوست و او بر هر چیز تواناست، ستایش از آن
خداست، خداوند پاک است و توانایی و قدرتی در دوری از گناه و
پایداری بر طاعت نیست مگر با کمک و یاری خداوند. سپس بگوید:
خدایا! مرا ببامرز. و یا دعا کند، دعای او مستجاب می‌شود. و اگر وضو
بگیرد و نماز بخواند، نماز او مقبول درگاه خدا خواهد شد».

۱- بخاری، أبواب التهجد، باب: فضل من تعارّ من الليل فصلی، حدیث(۱۱۴۵) از

فصل پنجم: ذکرهای مخصوص عبادات

نماز و متعلقات آن، زکات، روزه، حج و عمره:

باب مخصوص به اذکار نماز و متعلقاتش

آنچه هنگام وارد شدن به مستراح باید بگوید

رسول الله ﷺ هنگام ورود به مستراح می فرمودند: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخُبَائِثِ»^۱.

«خدایا! من از شیطان‌های نر و ماده به تو پناه می‌برم».

(فایده) یادآوری: ذکر کردن و سخن گفتن در حال قضای حاجت، مکروه است مگر بر ضرورت. بنابراین در آن حال، نباید عطسه را پاسخ گوید و جواب سلام را ندهد، همچنین پاسخ مؤذنی که اذان می‌گوید را نباید بگوید.

«وقد مرَّ رجلٌ بالتَّبِيِّ ﷺ وهو يبُولُ، فسَلَّمَ عليه فلم يردَّ عليه»^۱.

۱- بخاری، الوضوء، باب: ما يقول عند الخلاء، حدیث (۱۴۲) از انس رضی الله عنه و حدیث (۶۳۲۲) همچنین از او. و مسلم، الحيض، باب: ما يقول إذا أراد دخول الخلاء، حدیث (۳۷۵) همچنین از او. و کلمه‌ی «الخبث» در روایت مسلم با سکون (ب) ضبط شده است.

«مردی هنگام پیشاب کردن رسول الله ﷺ بر ایشان عبور کرده و سلام نمود، آن حضرت ﷺ جواب سلام او را نداد».

آنچه هنگام خارج شدن از مستراح لازم است گفته شود
 رسول الله ﷺ هرگاه از مستراح خارج می‌شدند، می‌فرمودند:
 «عُفْرَانِكَ»^۲.
 «خدایا! مرا بیامرز».

آنچه هنگام وضو گرفتن باید گفته شود

باید بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ»، در حدیث آمده است: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا وُضُوءَ لَهُ، وَلَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ»^۳.

۱- بخاری، التیمم، باب: التیمم فی الحضر، حدیث (۳۳۷) از ابیجهیم انصاری رضی الله عنه و مسلم، الحیض، باب: التیمم، حدیث (۳۶۹) همچنین از او. وکنیه‌ی او نزد مسلم [أبو الجهم] است.

۲- ابوداود، الطهارة، باب: ما یقول الرجل إذا خرج من الخلاء، حدیث (۳۰) از عایشه رضی الله عنها و ترمذی، أبواب الطهارة، باب: ما یقول إذا خرج من الخلاء، حدیث (۷) همچنین از او.

۳- ابوداود، الطهارة، باب: فی التسمية علی الوضوء، حدیث (۱۰۱) از ابی هریره رضی الله عنه و احمد، حدیث (۹۴۰۸) همچنین از او. امام نووی رحمته الله گوید: باب: ما یقول علی وضوئه: در گفتن بسم الله احادیث وارده ضعیف است و در آن اختلاف است. اه. و این را ذکر کرده‌ام چون از بهترین اعمال است و به سبب قول ابن حجر در (التلخیص الحبیر) (۷۵/۱)، ظاهراً همه‌ی احادیث وارده با هم جمع شده و بر

«نماز فردی که وضو نگرفته صحیح نمی‌باشد، بنابراین وضوی کسی که نام خدا را نبرد نیز صحیح نیست».

آنچه پس از وضو گرفتن باید بگوییم

چنان که رسول الله ﷺ فرمودند بگویید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ﷺ».

«گواهی می‌دهم که معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. برای او هیچ شریکی نیست و گواهی می‌دهم که محمد ﷺ بنده و فرستاده‌ی خداست».

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، فَتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَّةِ، يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ»^۱.

«کسی که به طور کامل وضو بگیرد، سپس بگوید: گواهی می‌دهم که معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. برای او هیچ شریکی نیست و گواهی می‌دهم که محمد ﷺ بنده و فرستاده‌ی خداست درهای هشت گانه‌ی بهشت به رویش باز می‌شود و از هر در که بخواهد می‌تواند وارد شود».

آیا خواندن نماز پس از وضو، لازم است؟

این تقویت می‌کنند و دلالت بر این می‌کنند که دارای اصلی هستند. والله أعلم.

۱- مسلم، الطهارة، باب: الذِّكْرُ الْمُسْتَحَبُّ عَقِبَ الْوُضُوءِ، رقم (۲۳۴) از عقبه بن عامر رضی الله عنه و ترمذی، الطهارة، باب: فِيمَا يُقَالُ بَعْدَ الْوُضُوءِ، حدیث (۵۵) از عمر رضی الله عنه.

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»^۱.

«کسی که مانند وضوی من وضو بگیرد، سپس دو رکعت نماز بخواند و در آن حالت با خود سخن نگوید، گناهان گذشته‌ی او بخشوده می‌شود».

یادآوری: مستحب است که هر کس غسل و تیمم می‌کند، ذکرهای وضو را نیز بگوید ولی بر کسی که حیض دارد یا جُنُب است اگر بسم الله گفت و نام خدا را بر زبان آورد، جایز نیست که آن را از قرآن بداند.^۲

آنچه هنگام خارج شدن از خانه و رفتن به سوی مسجد، لازم است گفته شود

می‌گوید: «بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أَضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أْزَلَ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أَظْلَمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا، وَعَظْمُ لِي نُورًا»^۳.

۱- بخاری، الوضوء، باب: الوضوء ثلاثاً ثلاثاً، حدیث (۱۵۹) از عثمان رضی الله عنه و مسلم،

الطهارة، باب: صفة الوضوء وكمالہ، حدیث (۲۲۶) همچنین از او.

۲- نووی در «الأذکار» باب: ما يقول على اغتساله، آورده است.

۳- در پی نویس (۲۶، ۲۷، ۲۸) ذکر شد.

«به نام خدا، بر خدا توکل کردم و توانایی و قدرتی در دوری از گناه و پایداری بر طاعات نیست مگر به یاری خدا. خدایا! من به تو پناه می‌برم از اینکه گمراه کنم یا گمراه شوم، بلغزانم یا بلغزم، ظلم کنم یا به من ظلم شود، آزار دهم یا به من آزار رسد. خدایا! در قلبم نوری قرار ده و در چشمم نوری و در گوشم نوری، از سمت راستم نوری و از سمت چپم نوری، از بالایم و از پایینم و از جلویم و از پشت سرم نوری. و بلند قدر فرما برایم نوری.»

آنچه هنگام وارد شدن به مسجد و خارج شدن از آن باید گفته شود
می‌گوید: «بِسْمِ اللَّهِ، وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَي رَسُولِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ.»

«به نام خدا، درود و سلام بر رسول خدا باد. خدایا! دروازه‌های نیکی و احسانت را بر من بگشا.»

و هنگام خارج شدن می‌گوید: «بِسْمِ اللَّهِ، وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَي رَسُولِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ.»

«به نام خدا و درود و سلام بر رسول خدا باد. خدایا! من از تو احسانت را می‌خواهم.»

آنگاه با پای راست وارد شده و با پای چپ خارج می‌شود.^۱

آنچه در مسجد باید انجام شود

۱- به پی‌نویس (۲۹) مراجعه شود.

ذکر خدا، نماز، تلاوت بسیار قرآن. خداوند می فرماید: ﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا أَسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رَجَالٌ...﴾ [النور: ۳۶-۳۷].

«خداوند رخصت داده تا در خانه‌های او (مساجد) ذکر و نام خدا بلند شود و صبح و شام، تسبیح و تنزیه خدا کنند، پاک مردانی...».

و رسول الله ﷺ فرمودند: «إِنَّمَا بُنِيَتِ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ»^۱، «إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالصَّلَاةِ، وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ»^۲.

«خانه‌های خدا برای چیزی ساخته شده است که به خاطر آن بنا شده است، برای ذکر خداوند ﷻ و نماز و تلاوت قرآن».

آنچه هنگام شنیدن صدای مؤذن باید گفته شود

شنونده‌ی اذان هرچه مؤذن می گوید باید تکرار کند به جز جمله‌ی: «حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ» و به جای آن بگوید: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» «هیچ توانایی و قدرتی برای دوری از گناه و پایداری بر فرمان خدا نیست، مگر با کمک و یاری خدا».

رسول الله ﷺ فرمودند: «إِذَا سَمِعْتُمُ التَّدَاةَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ».

۱- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، المساجد، باب: النهي عن نشد الضالّة في المسجد، حدیث (۵۶۹) از بُریدة رضی الله عنه.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، الطهارة، باب: وجوب غسل البول وغيره من النجاسات إذا حصلت في المسجد، حدیث (۲۸۵) از انس رضی الله عنه.

«اگر صدای مؤذن را شنیدید، بگویید مانند آنچه که او می گوید».
 معاویه رضی الله عنه گفته‌ی مؤذن را تکرار کرد تا به «أشهد أن محمداً رسول
 الله» رسید آنگاه به جای «حي علي الصلاة». گفت: «لا حول ولا قوة إلا
 بالله»، سپس گفت: از پیامبرتان شنیدیم که چنین می گوید^۱.

آنچه پس از فراغت مؤذن از اذان باید گفت

می گوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَي النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ، رَضِيَتْ بِاللهِ تَعَالَى رَبًّا،
 وَبِمُحَمَّدٍ رضی الله عنه رَسُولًا، وَبِالإِسْلَامِ دِينًا. اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ الثَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ
 الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدًا الوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ. ثُمَّ
 يَدْعُو بِمَا شَاءَ مِنْ خَيْرِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ».

«خداوند! بر پیامبر محمد صلی الله علیه و آله درود فرست. راضی شدم به خداوندی
 خدا و به پیامبری محمد صلی الله علیه و آله و به دیانت اسلام. بارخدا یا! ای صاحب
 دعا‌های کامل و نمازی که بر پا می شود، به محمد صلی الله علیه و آله وسیله (درجه‌ای
 است در بهشت که مخصوص پیامبر محمد صلی الله علیه و آله می باشد) و فضیلت عطا
 فرما و او را مقام و من - زلت نیکو - که وعده کرده‌ای - بده».

رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ، فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ، ثُمَّ
 صَلُّوا عَلَيَّ»^۲.

۱- بخاری، الأذان، باب: ما يقول إذا سمع المنادي، احادیث (۶۱۱) و (۶۱۲) و (۶۱۳)
 از ابی سعید رضی الله عنه. و مسلم، الصلاة، باب: استحباب، القول مثل قول المؤذن،
 حدیث (۳۸۳) همچنین از او.

۲- مسلم، الصلاة، باب: استحباب، القول مثل قول المؤذن، حدیث (۳۸۴) از عبدالله
 بن عمرو رضی الله عنه.

«وقتی صدای مؤذن را شنیدید، بگویید آنچه را که او می‌گوید، سپس بر من درود بفرستید».

و فرمودند: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيَتْ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ»^۱.

«هر کس هنگام شنیدن صدای مؤذن بگوید: گواهی می‌دهم که معبودی به حق جز خدای یکتا نیست و هیچ شریکی ندارد و اینکه محمد بنده و فرستاده‌ی خداست، راضی شدم به خداوندی خدا و به پیامبری محمد و به دیانت اسلام، گناهان او بخشوده می‌شود».

و فرمود: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ التَّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۲.

«هر کس هنگام شنیدن صدای مؤذن بگوید: بارخدا یا! ای صاحب دعاها ی کامل و نمازی که برپا می‌شود، به محمد وسیله (درجه‌ای است در بهشت که مخصوص پیامبر محمد ﷺ می‌باشد) و فضیلت عطا فرما و او را مقام و منزلت نیکو - که وعده کرده‌ای - بده، شفاعت من بر او حلال خواهد شد».

و فرمودند: «لَا يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ»^۱.

۱- مسلم، الصلاة، باب: استحباب، القول مثل قول المؤذن، حدیث (۳۸۶) از سعد بن ابیوقاص رضی الله عنه.

۲- بخاری، الأذان، باب: الدعاء عند النداء، حدیث (۶۱۴) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

«دعای بین اذان و اقامه رد نمی‌شود».

آنچه در دعای استفتاح پس از تکبیره الاحرام گفته می‌شود

البته باید گفت که احادیث صحیح زیادی در این باره آمده است که من آسان‌ترین و صحیح‌ترین آن‌ها را برگزیده‌ام تا به آسانی در یاد و ذهن انسان جای گیرد. خداوند من و تو را توفیق عنایت فرماید.

می‌گوید: «وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَكُسُوبِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ»^۲.

«رویم را به طرف کسی که آسمان‌ها و زمین را آفریده گردانیدم در حالی که مایل به دین حقم و از مشرکان نیستم. هرآینه نماز، عبادت، زندگی و مردن من برای خدایی است که پروردگار عالمیان است شریکی ندارد و من به این توحید امر شده‌ام و من از مسلمانانم».

یا اینکه می‌گوید: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ»^۱.

۱- ابوداود، الصلاة، باب: في الدعاء بين الأذان والإقامة، حديث (۵۲۱) از انس رضي الله عنه و ترمذی، الصلاة، باب: ما جاء في أن الدعاء لا يرد بين الأذان والإقامة، حديث (۲۱۲) همچنین از او با لفظ: «الدعاء لا يرد...» الحديث و غیر آن‌ها از راه‌های زیاد، از انس رضي الله عنه.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: الدعاء في صلاة الليل وقيامه، حديث (۷۷۱) از علی رضي الله عنه.

«خدايا! ما تو را منزّه می دانيم و تو را حمد و سپاس می گويم و نام تو را برتر می دانيم. هيچ معبودی بر حق غير از تو وجود ندارد».

و اگر بخواهد می تواند این را نیز بیفزاید: «اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرْدِ»^۲.

«خدايا! همچنان که بين مشرق و مغرب فاصله ایجاد کردی، بين من و گناهانم فاصله انداز. پروردگارا! همچنان که لباس سفید از چرک پاک می شود، مرا از گناهانم پاک گردان. خداوند! مرا از گناهانم با آب و یخ (برف) و تگرگ شست و شو ده».

یا این را می افزاید: «اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا

۱- أبوداود، الصلاة، باب: من رأى الاستفتاح بسبحانك اللهم وبحمدك، از ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ حدیث (۷۷۵) و ترمذی، الصلاة، باب: ما يقول عند افتتاح الصلاة، همچنین از او، حدیث (۲۴۲) و نزد مسلم در الصلاة، باب: حُجَّةٌ مَنْ قَالَ لَا يُجْهَرُ بِالْبِسْمَلَةِ، حدیث (۳۹۹) منسوب به عمر رضی اللہ عنہ.

۲- بخاری، الأذان، باب: ما يقول بعد التكبير، حدیث (۷۴۴) از ابی هريره رضی اللہ عنہ. و مسلم، المساجد، باب: ما يقال بين تكبيرة الإحرام والقراءة، حدیث (۵۹۸) همچنین از او و لفظ از بخاری است.

كَأُو فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، أَهْدِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَيَّ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^۱.

«پروردگارا! ای خدای جبرئیل و میکائیل و اسرافیل. ای آفریننده‌ی آسمان‌ها و زمین، آگاه به نهان و آشکار، تو بین بندگان در چیزی که ایشان در آن اختلاف کرده‌اند حکم می‌کنی، مرا در آنچه که اختلاف شده به اراده و اجازة‌ی خود به سوی حق هدایت فرما. به راستی که تو هر که را بخواهی به راه راست هدایت می‌کنی.»

«أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»^۲.

توجه: لفظ انتخاب شده در استعاذه‌ی فوق از بخاری است.

و اگر بخواهد، می‌تواند بگوید: «أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، مِنْ هَمَزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ»^۳.

«به خداوند شنوا و دانا پناه می‌برم، از شر شیطان ملعون و نفرین شده، از وسوسه‌اش و دمیدنش و باد دهانش.»

۱- مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: الدعاء في صلاة الليل وقيامه، حديث (۷۷۰) از عایشه رضی اللہ عنہا.

۲- این اختیار آسان‌تر است، چنان‌که خداوند می‌فرماید: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ [النحل: ۹۸] و امام نووی آن را در (الأذکار) برگزیده است، باب: التعوذ بعد دعاء الاستفتاح، قال: وهو المشهور المختار. اه كما اختاره الإمام الشاطبي في (الحرز) وكذلك محققو القراء. والله أعلم

۳- ابوداود، الصلاة، باب: من رأى الاستفتاح بسبحانك اللهم وبحمدك، از ابی سعید خدری رضی اللہ عنہ حديث (۷۷۵). و ترمذی، الصلاة، باب: ما يقول عند افتتاح الصلاة، رقم (۲۴۲) همچنین از او.

بعضی از ذکرهای رکوع

می گوید: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ، (ثلاثاً). قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: «إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ، (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ) فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ، وَذَلِكَ أَدْنَاهُ»^۱.

«پاک است پروردگار بزرگ من. این عبارت را سه بار تکرار می کند. رسول الله ﷺ فرمودند: اگر یکی از شما رکوع کند و سه بار بگوید: خدای بزرگ من پاک است، رکوع او به اتمام رسیده است. و این تعداد کم ترین دفعاتی است که گفته می شود».

و فرمودند: «فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظَّمُوا فِيهِ الرَّبَّ»^۲.
«اما در رکوع خدا را تعظیم کنید».

یا سه بار می گوید: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ» ثلاثاً^۳.
«پاک و منزّه است پروردگار بزرگ من و ستایش مخصوص اوست».

۱- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از ابوداود، الصلاة، باب: مقدار الركوع والسجود، حدیث (۸۸۶) از عبدالله بن مسعود رضی الله عنه مرسلأ و همچنین ترمذی، الصلاة، باب: ما جاء في التسييح في الركوع والسجود، حدیث (۲۶۱) و ترمذی پس از بیان این که حدیث مرسل است گفت: عمل به این حدیث نزد علماء می باشد و مستحب می دانند که در رکوع و سجود از سه تسیح کم نشود، ا.ه.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، الصلاة، باب: النهي عن قراءة القرآن في الركوع والسجود، حدیث (۴۷۹) از ابن عباس رضی الله عنهما.

۳- ابوداود، الصلاة، باب: ما يقول الرجل في ركوعه وسجوده از عقبه بن عامر رضی الله عنه حدیث (۸۷۰).

و اگر بخواهد، می‌تواند بگوید: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي»^۱.

«خدایا! تو را به پاکی یاد می‌کنم ای پروردگار ما. و تو را ستایش می‌کنم. خدایا! مرا ببامرز».

و می‌تواند این را بیفزاید: «سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ»^۲.
«پروردگار ملایکه و جبرئیل در نهایت پاکی و بدون عیب و نقص است».

یادآوری: قرائت قرآن در رکوع و سجود مکروه است^۳.

علی رضی الله عنه گوید: «نَهَانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَقْرَأَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا»^۴.

«رسول الله ﷺ مرا از قرائت قرآن در رکوع و سجود نهی فرمود».

آنچه در حال برخاستن از رکوع گفته می‌شود

می‌گوید: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ».

«خدا ستایش کسی که او را ستایش نماید، می‌شنود و می‌پذیرد».

و در هنگام اعتدال (پس از برخاستن از رکوع و قیام کردن)

می‌گوید: «[اللَّهُمَّ] رَبَّنَا [و] لَكَ الْحَمْدُ»^۱.

۱- بخاری، الأذان، باب: الدعاء في الركوع از عایشه رضی الله عنها، رقم (۷۹۴).

۲- مسلم، الصلاة، باب: ما يقال في الركوع والسجود، حدیث (۴۸۷) از عایشه رضی الله عنها.

۳- نووی در «الأذکار» باب: أذکار الركوع، آورده است.

۴- مسلم، الصلاة، باب: النهي عن قراءة القرآن في الركوع والسجود، حدیث (۴۸۰) از

«ای پروردگار ما! ستایش حقیقی ویژه‌ی توست».

یا اینکه می‌گوید: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ»^۲.

«خدایا! ستایش حقیقی ویژه‌ی توست، بیشترین و بهترین و مبارک‌ترین حمد و سپاس».

و در صورت تمایل می‌تواند اینگونه ادامه دهد: «مِثْلُ السَّمَاوَاتِ، وَمِثْلُ الْأَرْضِ، وَمِثْلُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ»^۳.

«سپاسی که آسمان‌ها و زمین و آنچه تو خواهی، از آن پر و لبریز شود».

و باز می‌تواند این طور ادامه دهد: «أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، - وَكُنَّا لَكَ عَبْدٌ - اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجُدُّ»^۴.

«تو سزاوار مدح و مجدی. تو به آنچه بنده‌ات گفت، سزاواری و ما همه بنده‌ی تویم. خدایا! از آنچه خواهی عطا فرمایی، بازدارنده‌ای

۱- بخاری، الأذان، باب: إيجاب التكبير وافتتاح الصلاة، حدیث (۷۳۲) از انس رضی الله عنه و در جاهای دیگر با اثبات و او در قول: «ولك». و مسلم، الصلاة، باب: ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع، حدیث (۴۷۶) با زیادت «اللهم».

۲- بخاری، الأذان، باب: فضل ربنا ولك الحمد از رفاعة بن رافع رضی الله عنه حدیث (۷۹۹).

۳- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، الصلاة، باب: ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع، حدیث (۴۷۷) از ابی سعید رضی الله عنه.

۴- مسلم فی الصلاة باب: ما يقول إذا رفع رأسه من الركوع از ابی سعید خدری رضی الله عنه حدیث (۴۷۷).

نیست و نه عطاکننده‌ای از آنچه خواهی منع کنی. و سود ندهد توانگری، توانگری‌اش را نزد تو».

و کم‌ترین چیزی که باید بگوید، چنین است: «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ»^۱.
«پروردگارا! ستایش از آن توست».

برخی از ذکرهای هنگام سجده

می‌گوید: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثَلَاثًا»^۲.

«خدای بزرگ من پاک است (سه بار)».

یا سه بار بگوید: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ ثَلَاثًا»^۳.

«خدای بزرگ من پاک است و ستایش از آن اوست».

و می‌تواند این گونه ادامه دهد: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي»^۴.

«خدایا! تو را به پاکی یاد می‌کنم ای پروردگار ما. و تو را ستایش می‌کنم. خدایا! مرا بیامرز». در صورت تمایل، چنین ادامه می‌دهد:
«سُبُوْحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ»^۵.

«پروردگار ملایکه و جبرئیل در نهایت پاکی و بی‌عیب و نقص است».

آنچه در هنگام سجده‌ی تلاوت در نماز و غیر آن گفته می‌شود

۱- امام نووی در «الأذکار»، باب: ما یقول فی رفع رأسه من الركوع وفي اعتداله، آورده است.

۲- قسمتی از حدیثی است که در پی‌نویس (۱۲۲) آمد.

۳- رجوع شود به پی‌نویس (۱۲۴).

۴- رجوع شود به پی‌نویس (۱۲۵).

۵- رجوع شود به پی‌نویس (۱۲۶).

همه‌ی اذکار سجود را گفته و سپس می‌گوید: «سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، [بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ]، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ»^۱.

«صورت من کسی که او را آفرید، سجده کرد و گوش و چشم نیز تا حد توانایی و قدرت بشکافت. آفرین بر خداوند که بهترین آفرینندگان است».

و این چنین ادامه می‌دهد: «اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا، وَصَعْ عَنِّي بِهَا وِزْرًا، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ دُخْرًا، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ»^۲.

«خدایا! با این سجده برای من نزد خودت ثوابی بنویس و گناهی از من دور فرما و این سجده را نزد خود برای من اندوخته‌ای بگردان و از من قبول فرما همچنان که از بندهات داوود پذیرفتی».

آنچه در جلسه بین دو سجده باید گفت

می‌گوید: «رَبِّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَعَافِنِي [وَاجْبُرْنِي] وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي [وَارْفَعْنِي]»^۱.

۱- قسمتی از حدیث، استخراج شده است از مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: الدعاء في صلاة الليل وقيامه، حدیث (۷۷۱) از علی رضی الله عنه، وترمذی، أبواب السفر، باب: ما جاء ما يقول في سجود القرآن، حدیث (۵۸۰) از عایشه رضی الله عنها با زیادت قول: «بجوله وقوته».

۲- ترمذی، أبواب السفر، باب: ما جاء ما يقول في سجود القرآن، حدیث (۵۷۹) از ابن عباس رضی الله عنهما.

«پروردگار من! از گناه و تقصیرم درگذر و به من رحم کن و مرا از آنچه بر انسان (بیماری و امثال آن) می‌گذرد و کوتاهی در دین و اوامر تو، عافیت ده و هدایت فرما و مرا روزی عطا کن و بلند مرتبه قرار ده».

یا می‌گوید: «رَبِّ اغْفِرْ لِي، رَبِّ اغْفِرْ لِي»^۲.

«خدایا! از گناهان و تقصیراتم درگذر، خدایا! از گناهان و تقصیراتم درگذر».

در تشهد چنین می‌گوید - در هر تحیاتی که باشد - «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ، وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»^۳.

«تمام ستایش‌ها و نمازها و سایر پاکی‌ها فقط از آن خداست، سلام و رحمت و برکات خدا بر تو باد ای پیغمبر و سلام بر ما باد و بر بندگان نیکوکار خدا. گواهی می‌دهم که جز خدای برحق معبودی نیست و گواهی می‌دهم که محمد ﷺ رسول و فرستاده‌ی خداست».

۱- أصحاب سنن به جز نسایی:

۲- ابن ماجه، إقامة الصلاة والسنة فيها، باب: ما يقول بين السجدين از حذيفة رضي الله عنه، حدیث (۸۹۷) و آن موافق است با روایت نسایی در الصلاة، باب: الدعاء بين السجدين، حدیث (۱۱۴۶) همچنین از او.

۳- قسمتی از حدیث استخراج بخاری، الأذان، باب: التشهد في الآخرة، حدیث (۸۳۱) از عبدالله بن مسعود رضي الله عنه و در بسیاری جاهای دیگر. و از حدیث مسلم، الصلاة، باب: التشهد في الصلاة، حدیث (۴۰۲) همچنین از او.

طریقه‌ی درود فرستادن بر محمد ﷺ در تشهد

رسول الله ﷺ فرمودند: «قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^۱.

«بگوئید بار الها! بر محمد و آل محمد درود و رحمت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم رحمت فرستادی، تو ستایش شده و بزرگی. پروردگارا! بر محمد و آل محمد برکت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت فرستادی، تو ستایش شده و بزرگی.»

دعای پس از پایان تشهد دوم و پیش از سلام دادن

«يَتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُو»^۲.

باید بهترین دعاها را انتخاب کرده و با آن دعا کند.

و از دعاهای خوب در دنیا و آخرت است، چنان که خداوند می‌فرماید:

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱] ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ

الْوَهَّابُ ﴿۸﴾ [آل عمران: ۸].

۱- استخراج آن با شرح کامل در پینویس (۶) ذکر شد.

۲- بخاری، الأذان، باب: ما يتخير من الدعاء بعد التشهد وليس بواجب، حدیث (۸۳۵)

از عبدالله بن مسعود ﷺ و مسلم، الصلاة، باب: التشهد في الصلاة، حدیث (۴۰۲)

همچنین از او با لفظ: «ثم يتخير من المسألة ما شاء».

بعضی دیگر گویند: «بار الها! ما را از نعمت‌های دنیا و آخرت بهره‌مند گردان و از شکنجه‌ی آتش دوزخ نگهدار».

«پروردگارا! ما را پس از آنکه به حق هدایت فرمودی، به سوی باطل متمایل مکن و از لطف خویش به ما رحمتی عطا فرما که در حقیقت تویی بخشنده‌ی بی‌عوض و منت».

و از چهار چیز به خدا پناه می‌برد: می‌گوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ»^۱.

«خداوندا! من به تو پناه می‌برم از عذاب دوزخ و عذاب قبر و رنج و سختی‌های زندگی و برزخ و از شر فتنه‌ی دجال».

و همچنین: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمَقْدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ»^۲.

«خدایا! گناهان گذشته و آینده و نهان و آشکار مرا ببامرز و گناهانی که بر آن پافشاری کردم و گناهانی که تو از من به آن آگاه‌تری. تو پیشی دهنده و عقب اندازنده‌ای، نیست معبودی به حق مگر تو».

۱- بخاری، الجنائز، باب: التَّوَعُّدُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، حدیث (۱۳۷۷) از ابی‌هریره رضی الله عنه و مسلم، المساجد، باب: ما يستعاذ منه في الصلاة، حدیث (۵۸۸) همچنین از او، و لفظ آن از مسلم است.

۲- استخراج قسمتی از حدیث، از مسلم، صلاة المسافرين وقصرها، باب: الدعاء في صلاة الليل وقيامه، حدیث (۷۷۱)، از علی رضی الله عنه.

و همچنین: «اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفُرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ»^۱.

«خدایا! من به خود ظلم کردم، ظلمی زیاد و هیچ کس جز تو گناهان را نمی‌آمرزد، پس بیامرز مرا، آمرزشی از فضل خودت و به من رحم کن، همانا تو بسیار آمرزنده و مهربانی.»

اذکارِ وارده بعد از سلام در نماز پنجگانه

بر مسلمان است که پس از اتمام نماز فرض، این ذکرها را بگوید^۲.

۱- «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ»، «از خدا آمرزش می‌طلبم» (سه بار).

۲- «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»^۳.

«خدایا! تو سلامی و سلامتی از توست. بسیار بابرکتی ای صاحب بزرگی و بخشش.»

۳- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيٍّ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجُدُّ»^۲.

۱- بخاری، الأذان، باب: الدعاء قبل السلام، از ابوبکر صدیق رضی الله عنه، حدیث (۸۳۴).

۲- از «تحفة الأخیار» لساحة الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله بن باز رحمته الله تعالی، استفاده شده است.

۳- مسلم، المساجد، باب: استحباب، الذکر بعد الصلاة و بیان صفته، حدیث (۵۹۱) از ثوبان رضی الله عنه و چگونگی استغفار. امام اوزاعی رحمته الله در همان روایت بیان کرده است که می‌گویی: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ».

«نیست معبودی به حق مگر خدای یکتا، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش از آن او. و او بر هر چیز تواناست. الهی! از آنچه خواهی عطا فرمایی بازدارنده‌ای نیست و نه دهنده‌ای از آنچه خواهی منع نمایی. و توانگری سود ندهد توانگری‌اش را نزد تو».

۴- «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ، لَهُ التَّعَمُّةُ، وَلَهُ الْفَضْلُ، وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ، وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»^۳.

«معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. یگانه است، شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش از آن او. و او بر هر چیز تواناست. توانایی و قدرتی در دوری از گناه و پایداری بر طاعت نیست مگر با یاری خدا. معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. جز او کسی را نمی‌پرستیم و نعمت و احسان و مدح و نیکویی از آن اوست. معبودی به حق نیست مگر خدا. عبادت ما فقط برای اوست، هر چند کفار را خوش نیاید».

۱- حسن گوید: الجُدُّ: ثروتمندی،، چنان‌که در روایت بخاری آمده است.

۲- بخاری، الأذان، باب: الذِّكْرُ بَعْدَ الصَّلَاةِ، حدیث (۸۴۴) از مغیره بن شعبه رضی الله عنه و در بسیاری از جاهای دیگر. و مسلم، المساجد، باب: استحباب، الذِّكْرُ بَعْدَ الصَّلَاةِ و بیان صفته، حدیث (۵۹۳) همچنین از او.

۳- مسلم، الكتاب: والباب السابقان، حدیث (۵۹۴) از عبدالله بن زبیر رضی الله عنه.

۵- سپس ۳۳ بار «سبحان الله»، ۳۳ بار «الحمد لله» و ۳۳ بار «الله أكبر» می‌گوید که روی هم ۹۹ بار می‌شود و با گفتن: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۱ به ۱۰۰ می‌رسد.

سپس آیه الکرسی^۲ و سوره‌های معوذته (اخلاص، فلق، ناس) را تلاوت می‌کند.^۳

۷- افزون بر آنچه گفته شد، پس از فجر و بعد از مغرب دعای زیر را ده بار تکرار می‌کند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ بَعْدَ الْفَجْرِ، وَكَذَلِكَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ»^۴.

۱- مسلم، کتاب: الباب الأسبقان، حدیث (۵۹۷) از ابی هریره رضی الله عنه.

۲- نسایی در «الکبری»، حدیث (۹۹۲۸) و در «عمل الیوم واللیلة»، حدیث (۱۰۰) و همچنین ابن السنّی، حدیث (۱۲۱).

۳- ابوداود، الوتر، باب: فی الاستغفار، حدیث (۱۵۲۳) از عقبه بن عامر رضی الله عنه. و ترمذی، فضائل القرآن، باب: ماجاء فی المعوذتی، حدیث (۲۹۰۳) همچنین از او فقط با لفظ: «المعوذتین».

۴- از سنت رسول الله صلی الله علیه و آله ثابت است، چنان‌که علامه ابن باز در (تحفة الأخیار) آورده است، اما ثابت بودن آن پس از نماز صبح، استخراج شده از ترمذی در الدعوات، باب: فی ثواب کلمة التوحید...، حدیث (۳۴۷۴) از ابودر رضی الله عنه. وقال الترمذی: هذا حدیث حسن صحیح غریب. و اما ثابت بودن آن در هنگام نماز

آنچه در نماز وتر خوانده می‌شود

در رکعت اول سوره‌ی (اعلی) و در رکعت دوم سوره‌ی (کافرون) و در رکعت سوم سوره‌ی (اخلاص) را باید بخواند.

«كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْوُتْرِ بِـ ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ﴿١﴾ وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ بِـ ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ﴿١﴾ وَفِي الثَّلَاثَةِ بِـ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ﴿١﴾ وَلَا يَسْلَمُ إِلَّا فِي آخِرِهِنَّ»^۱.

«رسول الله ﷺ در رکعت اول ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ ﴿١﴾ در رکعت دوم ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ﴿١﴾ و در رکعت سوم ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ﴿١﴾ را می‌خواند و سلام نمی‌داد مگر در رکعت سوم».

آنچه در دعای قنوت در نماز وتر یا نماز صبح باید بگوید^۲

می‌گوید: يَقُولُ: «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، [فـ]إِنَّكَ

مغرب، استخراج ترمذی، الدعوات، باب: فی تساقط الذنوب، حدیث (۳۵۳۴) از عمارة بن شبيب السبائی رضی الله عنه و قال أبو عیسی الترمذی: هذا حدیث حسن غریب.

۱- أبوداود، الوتر، باب: ما یقرأ فی الوتر، حدیث (۱۴۲۳) از أبی بن کعب رضی الله عنه. و نسایی،

قیام اللیل و تطوع النهار، باب: کیف الوتر بثلاث؟، حدیث (۱۷۰۰) همچنین از او.

۲- آن هم از کسی که قنوت خواندن را در فجر سنت می‌داند، در رکعت دوم پس از اعتدال از رکوع جهرا (آشکار) در مذهب شافعی و سرا (پنهان) در مذهب مالکی پیش از رکوع و خواندن قنوت در وقت مصیبت‌ها در همه‌ی نمازها نزد علمای امت، اتفاق است. والله أعلم.

تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، [وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ]،
تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ»^۱.

«خدایا! مرا هدایت کن، همچون کسانی که هدایتشان کردی و عافیتم ده، همچون کسانی که عافیتشان دادی. و یاور من باش، مانند کسانی که یاورشان بودی. و برایم برکت ده در آنچه به من عطا فرمودی و حفظم فرما از شر آنچه حکم کردی، همانا تو حکم کننده‌ای و بر تو حکم نمی‌شود. به راستی که خوار و ذلیل نخواهد شد کسی که تو یاور او باشی و عزیز و بزرگ نمی‌شود آنکه تو دشمنش باشی. ای پروردگار ما! تو بسیار با برکت و بلند مرتبه‌ای.»

و در صورت تمایل، دعای قنوت عمر یا پسر عمر رضی الله عنهما را نیز بر آن می‌افزاید و می‌گوید: «اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ، وَنَسْتَغْفِرُكَ، وَلَا نَكْفُرُكَ، وَنُؤْمِنُ بِكَ (وَنَخْلَعُ) مَنْ يَكْفُرُكَ، اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ، وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ، وَإِلَيْكَ

۱- أبوداود، الوتر، باب: القنوت في الوتر، حديث (۱۴۲۵) از حسن بن علی رضی الله عنهما و ترمذی، أبواب الوتر، باب: ماجاء في القنوت في الوتر، حديث (۴۶۴) همچنین از او، با ثابت کردن در قول: «فإنك» نزد ترمذی و با زیادت: [ولا يعز من عاديت] نزد ابی داود.

نَسَعِي (وَنَحْفِدُ) ، نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشِي عَذَابَكَ ، إِنَّ عَذَابَكَ (الْحَدَّ) ^۱ بِالْكَفَارِ مُلْحِقٌ ، اللَّهُمَّ عَذِّبِ الْكَفَرَةَ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِكَ ^۲ .

«خدایا! به راستی ما از تو مدد می طلبیم و به تو کفر نمی ورزیم و به تو ایمان می آوریم و هر کس را که به تو کفر می ورزد، ترک می کنیم. خدای-! فقط تو را می پرستیم و برای تو نماز می خوانیم و سجده می کنیم و به سوی تو می شتابیم. به رحمت تو امیدواریم و از عذاب تو ترسانیم، همانا عذاب (حق) تو به کفار خواهد رسید. خدایا! کافرانی که از راه تو روی گردانند و به تو پشت می کنند، عذاب بده.»

آنچه پس از سلام دادن نماز وتر لازم است گفته شود

می گوید: «سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، يُطِيلُ فِي آخِرِهِنَّ» ^۳ .
«خداوند پاک و منزّه است، در نهایت پاکی است. که باید سه بار آن را تکرار کند و بار سوم با صدای بلند و به صورت کشیده بگوید.»

آنچه هنگام نماز اگر کسی با او سخن گفت و یا شیطانی به او وسوسه نمود گفته می شود

۱- نخلع: ترك كردن. نحفد: عجله و شتاب. الحد: حق ، چنان که امام نووی در «الأذکار» باب: القنوت في الصبح، آورده است.

۲- ابن خزیمه در (صحيحه) (۱۱۰۰) و بیهقی در السنن الكبرى (۲/۲۱۱) و صحیح إسناده، چنان که الألبانی در إرواء الغلیل (۲/۱۷۰) سند آن را صحیح دانسته است.

۳- نسایی، قیام اللیل و تطوع النهار، باب: کیف الوتر بثلاث، حدیث (۱۷۰۰) از ابی بن کعب رضی الله عنه.

اگر انسانی با او سخن گفت، می‌گوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ». چنان که رسول الله ﷺ می‌فرماید: «... مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسِّحْ...»^۱.

«اگر در نماز چیزی بر شما آمد سبحان الله بگویید».

و اگر در نماز وسوسه‌ای یافت بگویید: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، ثُمَّ يَتَقَلُّ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا». و آب دهان خود را از سمت چپ سه بار بیرون افکند (دمیدن همراه با کمی آب دهان).

چنان که رسول الله ﷺ به عثمان بن ابی العاصؓ - که از وسوسه‌ی شیطان در نمازش شکایت می‌کرد - فرمودند: «ذَلِكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ: خُنْزَبٌ، فَإِذَا أَحْسَسْتَهُ فَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْهُ، وَاتَّقِلْ عَلِيَّ يَسَارَكَ ثَلَاثًا، قَالَ عَثْمَانُ: فَفَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَذْهَبَهُ اللَّهُ عَنِّي»^۲.

«هرگاه حس کردی شیطانی - که نام او خنزب است - به تو نزدیک شده تا وسوسه‌ات کند، از شر او به خدا پناه ببر و سه بار از سمت چپ خود تف کن. عثمان گفت: چنین کردم، خداوند آن وسوسه را از من راند».

۱- قسمتی از حدیث استخراج بخاری، الأذان، باب: من یدخل لیوم الناس فجاء الإمام الأول...، حدیث (۶۸۴) از سهل بن سعد الساعدیؓ. و مسلم، الصلاة، باب: تقدیم الجماعة من یصلی بهم إذا تأخر الإمام...، حدیث (۴۲۱)، همچنین از او. و لفظ از مسلم است.

۲- مسلم، السلام، باب: التعوذ من شیطان الوسوسة فی الصلاة، حدیث (۲۲۰۳) از عثمان بن ابی العاصؓ.

بابی در اذکار نمازهای دیگر که ویژه‌ی موقعیت و حالت خاصی است

نماز طلب باران

«اللَّهُمَّ أَغِثْنَا، اللَّهُمَّ أَغِثْنَا، اللَّهُمَّ أَغِثْنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا»^۱.

«خدایا! به ما باران بده. خدایا! به ما باران بده. خدایا! به ما باران بده. خدایا! بر ما باران فرست. خدایا! بر ما باران فرست. خدایا! بر ما باران فرست.»

و می‌تواند چنین ادامه دهد: «اللَّهُمَّ اسْقِ عِبَادَكَ وَبَهَائِمَكَ، وَأَنْشُرْ رَحْمَتَكَ، وَأَحْيِ بَلَدَكَ الْمَيِّتَ»^۲، «اللَّهُمَّ اسْقِنَا عَيْثًا مُغِيثًا، مَرِيئًا مَرِيعًا، نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ، عَاجِلًا غَيْرَ آجِلٍ»^۳.

«خدایا! باران را بر بندگان و چارپایان بار و رحمتت را بگستر و شهر و زمین مرده‌ات را زنده گردان. خدایا! برای ما بارانی بفرست نجات دهنده از خشک سالی، بارانی گوارا و پربرکت، بارانی مفید و بی‌زیان. و زود نه دیر.»

«ويقرأُ فيها بعدَ الفاتحةِ - كما في العيدينِ وفي الجمعةِ -^۴ في الأولى

۱- رجوع شود به پی‌نویس (۴۰).

۲- ابوداود، صلاة الاستسقاء، باب: رفع الیدین فی الاستسقاء، حدیث (۱۱۷۶) از عمرو بن شعیب از پدرش از پدر بزرگش و آن هم لفظ حدیث مالک است، چنان‌که ابوداود گوید: رحم الله الجميع.

۳- ابوداود، الكتاب: والباب السابقان، حدیث (۱۱۶۹) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

۴- امام نووی در (الأذکار)، باب: القراءة بعد التعوذ، آورده است.

بِسُورَةِ (الأعلى) وفي الثانية بسورة (الغاشية)»^۱.

«پس از فاتحه، در رکعت اول سوره‌ی (اعلی) و در رکعت دوم سوره‌ی (غاشیه) را بخواند، همان طور که در نماز عیدین (فطر و قربان) و نماز جمعه تلاوت می‌شود».

نماز استخاره

می‌گوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ...» الحدیث^۲.

«خدایا! من به علم تو از تو طلب خیر می‌کنم...». تا آخر حدیث، که در اول فصل سوم گذشت و در اینجا برای توجه به اینکه از اذکار این باب است ذکر کردم.

نماز فجر جمعه

پس از فاتحه، در رکعت اول سوره‌ی: ﴿الْم ﴿تَنْزِيلٌ...﴾ [السجدة]. و در رکعت دوم سوره‌ی ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾ [الدهر] را می‌خواند^۳. یادآوری: باید هر دو سوره را به طور کامل بخواند، نه قسمتی از آن را، زیرا خلاف سنت است^۴.

نماز جمعه

۱- ترمذی، أبواب العیدین، باب: ماجاء فی القراءة بالعیدین، حدیث (۵۳۳) از نعمان بن بشیر رضی الله عنه.

۲- رجوع شود به پینویس (۱۶).

۳- بخاری، الجمعة، باب: ما یقرأ فی صلاة الفجر یوم الجمعة، حدیث (۸۹۱) از ابی هریره رضی الله عنه و مسلم، الجمعة، حدیث (۸۸۰) همچنین از او.

۴- چنان که نووی در (الأذکار)، باب: القراءة بعد التعود، آورده است.

در موقع اجابت بسیار دعا کند «وَهِيَ مَا بَيْنَ أَنْ يَجْلِسَ الْإِمَامُ إِلَيَّ أَنْ تُقْضَى الصَّلَاةُ»^۱ و این کار را باید از لحظه‌ی نشستن امام بر منبرتا لحظه‌ی پایان نماز، انجام دهد، چرا که این صحیح‌ترین قولی است که وارد شده است.^۲

۱- مسلم، الجمعة، باب: في الساعة التي في يوم الجمعة، حديث (۸۵۳) از ابو موسی اشعری رضی الله عنه.

۲- نووی در الأذکار، باب: الأذکار المستحبة يوم الجمعة وليتها والدعاء، و ابن القيم رحمته الله در (زاد المعاد)، ترجیح داده است که این ساعت پایانی خر روز جمعه می باشد و به احادیث زیادی استدلال کرده که بعضی از آنها چنین است: «يوم الجمعة ثنتا عشرة - يريد ساعة - لا يوجد مسلم يسأل الله شيئاً إلا آتاه الله عز وجل، فالتسوها آخر ساعة بعد العصر»، ابوداود و ترمذی و نسایی. روز جمعه دوازده ساعت است، هر مسلمانی از خداوند چیزی درخواست کند، خداوند به او خواهد داد. پس در پایان عصر روز جمعه آن را درخواست کن. ومنها: «إن في الجمعة ساعة لا يوافقها عبد مسلم يسأل الله فيها خيراً إلا أعطاه إياه وهي بعد العصر».

«در روز جمعه ساعتی است که هرکس در آن ساعت از خداوند چیزی درخواست کند خداوند به او خواهد داد، که آن لحظه پس از عصر می باشد». وقال في ختام مبحثه هذا: وعندي أن ساعة الصلاة يرجى فيها الإجابة أيضاً، فكلاهما ساعة إجابة. هـ. اختصاراً. [نگا: (زاد المعاد) مج ۱/ج ۱ / ص ۱۳۱. فصل: في استجابة الدعاء في ساعة من يوم الجمعة].

و در پایان گفت: امید است وقت نماز جمعه هم جزو آن ساعت و لحظه باشد.

برای آگاهی مردم لازم است بعضی وقتها سوره‌ی (ق) در خطبه تلاوت شود چه، این کار سنتی همیشگی و ثابت شده از رسول الله ﷺ است.^۱

بعضی وقتها در رکعت اول پس از فاتحه، سوره‌ی (جمعه) و در رکعت دوم سوره‌ی (منافقون) را بخواند.^۲

همچنین بعضی اوقات برای اینکه مردم بدانند به سنت پیامبر عمل شده است در رکعت اول سوره‌ی (اعلی) و در رکعت دوم سوره‌ی (غاشیه) را بخواند، و اگر روز عید و جمعه همزمان در یک روز بود، در هر دو نماز آن سوره‌ها را بخواند.^۳

نمازکسوف (خورشیدگرفتگی) یا خسوف (ماه گرفتگی) - کارهایی که مسلمان در هنگام خورشیدگرفتگی یا ماه گرفتگی باید انجام دهد عبارت است از

ذکر خدا و دعا و استغفار بسیار. از آغاز کسوف نماز بخواند تا وقتی که خورشید آشکار شود. صدقه بدهد، اگر برده دارد آزادش کند و از فتنه‌ی دجال و سختی و عذاب قبر به خدا پناه برد. *إن شاء الله* دلیل آن خواهد آمد.

و اما امام در رکعت اول پس از فاتحه، سوره‌ای مانند سوره‌ی (بقره) و در رکعت دوم سوره‌ی کوچک‌تری مانند سوره‌ی (آل عمران) را

۱- مسلم، الجمعة، باب: تخفيف الصلاة والخطبة، حدیث (۸۷۳) از ام هشام بنت حارثة رضی الله عنها.

۲- مسلم، الجمعة، باب: ما یقرأ فی صلاة الجمعة، حدیث (۸۷۷) از ابی هریره رضی الله عنه.

۳- مسلم، الكتاب، والباب السابقان، حدیث (۸۷۸) از نعمان بن بشیر رضی الله عنه.

بخواند و رکوع و سجود را طولانی کند و همچنان در نماز بماند تا اینکه آفتاب یا ماه آشکار شود.

عبدالله بن عباس رضی الله عنه گفت: «خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ مَعَهُ، فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا نَحْوًا مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا، ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا، وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ...» الحدیث^۱.

«در زمان رسول ﷺ خورشید گرفتگی روی داد. آن حضرت ﷺ با مردم نماز خواند و قیام طولانی مانند سوره‌ی بقره را ایستاد. سپس رکوع طولانی فرمود، آنگاه بلند شد و قیام طولانی کرد، البته نه طولانی مثل قیام اول بلکه کم‌تر...». تا آخر حدیث.

حضرت رسول ﷺ فرمود: «هَذِهِ الْآيَاتُ الَّتِي يُرْسِلُ اللَّهُ، لَا تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنْ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ، فَافْرَعُوا إِلَيَّ ذِكْرِهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتَغْفَارِهِ»^۲.

«این آیات و نشانه‌ها که خدا آن را می‌فرستد، برای مردن و یا تولد هیچ فردی نیست، بلکه خدا از این طریق بندگان خود را بیم می‌دهد. پس در این مواقع، به ذکر و دعا و استغفار خدا بشتابید و فقط به او متوسل شوید».

۱- قسمتی از حدیث، استخراج بخاری، النکاح، باب: کُفْرَانِ الْعَشِيرِ وَهُوَ الزَّوْجِ...، حدیث (۵۱۹۷) از عبد الله بن عباس رضی الله عنه.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج بخاری، النکاح، باب: کُفْرَانِ الْعَشِيرِ وَهُوَ الزَّوْجِ...، حدیث (۵۱۹۷) از عبد الله بن عباس رضی الله عنه.

همچنین پیامبر علیه الصلاة والسلام فرمودند: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتٍ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا، فَادْعُوا اللَّهَ وَصَلُّوا حَتَّى [يَنْجَلِيَ]»^۱.

«آفتاب و ماه دو نشانه از نشانه‌های خداست و برای مردن و یا تولد هیچ کس گرفته نمی‌شود، پس اگر چنین اتفاقی روی داد، خداوند را دعا کنید و نماز بخوانید تا وقتی آشکار شود».

و می‌فرماید: «فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ، فَادْعُوا اللَّهَ، وَكَبِّرُوا وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا»^۲.
«اگر چنین شد، خداوند را دعا کنید و تکبیر بگویید و نماز بخوانید و صدقه بدهید».

«وقد أمر رسول الله ﷺ بِالْعَتَاقَةِ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ»^۳.

«و رسول الله ﷺ امر فرمودند تا در موقع آفتاب گرفتگی، برده آزاد شود».

رسول الله ﷺ در خطبه‌ی کسوف فرمودند: «إِنَّهُ قَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ

۱- بخاری، همان منبع و همان بابها، حدیث (۱۰۶۰) از مغیره بن شعبه رضی الله عنه. و مسلم، همان منبع و همان بابها، حدیث (۹۱۵) همچنین از اوست، با لفظ «ینکشف» در آخر آن.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج بخاری، الكسوف، باب: الصدقة في الكسوف، حدیث (۱۰۴۴) از عایشه رضی الله عنها و در بعضی روایات بخاری، «فادكروا» بدل از «فادعوا».

۳- بخاری، الكسوف، باب: من أحب العتاقة في كسوف الشمس، حدیث (۱۰۵۴) از أسماء رضی الله عنها.

تُفْتَنُونَ فِي الْقُبُورِ قَرِيبًا أَوْ مِثْلَ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ»^۱.

«به من وحی شده که نزدیک است در قبرهایتان بر شما فتنه آید یا فتنه‌ای مانند فتنه‌ی دجال».

نماز دو عید (فطر و قربان)

سنت است که در رکعت اول پس از فاتحه، سوره‌ی (اعلی) و در رکعت دوم سوره‌ی (غاشیه) خوانده شود.^۲

تکبیر گفتن در دو عید

لازم است مسلمان در عید فطر از غروب آفتاب آخرین روز ماه رمضان (دیده شدن ماه شوال) تا وقتی که امام به نماز عید داخل شود تکبیر بگوید. همچنین در عید قربان، باید پس از پایان نماز فجر روز عرفه تا عصر آخرین روز از روزهای تشریق (سیزدهم ذی حجه) تکبیر گوید.^۳ «ایام التشریق: سه روز پس از عید قربان است که در قدیم،

۱- بخاری، الکسوف، باب: التعوذ من عذاب القبر في الكسوف، حدیث (۱۰۵۰). و

مسلم، الکسوف، باب: ما عرض على النبي ﷺ في صلاة الكسوف. و لفظ از مسلم

است. و لفظ بخاری این چنین: «ثم أمرهم أن يتعوذوا من عذاب القبر».

۲- رجوع شود به پی‌نویس (۱۷۷).

۳- وقت شروع به تکبیر و فراغت از آن را امام نووی در «الأذکار»، باب: الأذکار

المشروعة في العیدین، آورده است و دلیل تکبیر در عید فطر قول خداوند:

﴿وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَيْتُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۵].

و در عید قربان قول خداوند: ﴿وَأَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ﴾ [البقرة: ۲۰۳] و آن

هم روزها تشریق می‌باشد، چنان‌که در حدیث ابن مسعود آمده: «وكانت تشرق

فيها لحوم الأضاحي وتقدد، بإلقائها في المشرقة تحت ضوء الشمس وقد جرت العادة

عرب‌ها گوشت‌های قربانی را خشک می‌کردند - ویراستار - از فرهنگ فارسی عمید».

در مورد شیوهی تکبیر گفتن، به مسلمانان اختیار داده شده است. می‌تواند بگوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ». ابن مسعود رضی الله عنه روزهای تشریق (۱۲، ۱۱ و ۱۳ ذی حجه) تکبیر را چنین می‌گفتند: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ»^۱.

بابی در اذکار و اوراد زکات

آنچه گیرنده زکات می‌گوید

باید چنین بگوید: «جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا».

«خدا تو را خیر دهد».

رسول الله صلی الله علیه و آله فرمودند: «مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ، فَقَالَ لِفَاعِلِهِ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَقَدْ أْبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ»^۲.

عندهم بذلك». «وگوشت قربانی به اندازه‌ی قطعات و تکه‌های دراز برش زده و در آفتاب می‌انداختند و این کار در آن زمان عادت آن‌ها بود».

۱- ابن ابی شیبیه فی المصنف (۱۶۵/۲) و الألبانی در الإرواء (۱۲۵/۳) آن را صحیح دانسته است.

۲- ترمذی، البرّ والصلّة، باب: ماجاء فی الثناء بالمعروف، حدیث (۲۰۳۵) از أسامة بن زید رضی الله عنه، وقال الترمذی: هذا حدیث حسن جید غریب، لا نعرفه من حدیث أسامة بن زید إلا من هذا الوجه، ا. ه. و الألبانی رحمته الله در صحیح الجامع حدیث (۶۳۲۶) آن را صحیح دانسته است.

«کسی که کار خیری برای تو انجام داد و به او گفتی: خدا تو را پاداش خیر دهد، به آخرین حد و مرتبه‌ی سپاسگزاری رسیده است.»

یا بگوید: «اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقًا خَلْفًا»^۱.

«خدایا! به انفاق دهنده عوض بده.»

مساله: باید عامل و گیرنده‌ی زکات، به کسی که به او زکات می‌دهد بگوید: «خدایا! بر فلانی درود بفرست». چنان که خداوند می‌فرماید:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ [التوبة: ۱۰۳].

«تو از مؤمنان صدقات را دریافت دار تا بدان صدقات، نفوس آنها را پاک و پاکیزه سازی و آنها را به دعای خیر یاد کن که دعای تو در حق آنان موجب تسلی خاطرشان شود. و خدا داناست.»

امام نووی رحمته الله از علما نقل می‌کند: مستحب نیست که در دعا بگوید: «خدایا! بر فلانی درود بفرست»، زیرا لفظ درود و صلوات مخصوص پیغمبر صلی الله علیه و آله است و دعا کننده هر چه بخواهد، می‌تواند بگوید ولی ما اجازه‌ی چنین کاری را نداریم و مقصود از فرموده‌ی خداوند ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ﴾ این است: «برای آنها دعا کن»^۲.

۱- از قول فرشته‌ی دعا کننده به کسی که صدقه می‌دهد، که بخاری آن را روایت کرده است، الزکاة، باب: قوله تعالى: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾ [اللیل: ۵]، حدیث (۱۴۴۲) از ابی هریره رضی الله عنه و مسلم، الزکاة، باب: في المنفق والممسك، حدیث (۱۰۱۰) همچنین از او.

۲- نگا: «الأذکار»، باب: الأذکار المتعلقة بالزکاة.

بابی در اذکار روزه

آنچه هنگام دیدن ماه رمضان باید گفته شود

می گوید: «اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْيَمِينِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ»^۱.

«پروردگارا! ماه نو را بر ما برآور، با امنیت و ایمان و سلامتی و اسلام. پروردگار ما و پروردگار تو (ای ماه) خداست».

آنچه هنگام روزه داشتن می گوید

اگر به او دشنام داده شد باید دو بار بگوید: «إِنِّي صَائِمٌ، مَرَّتَيْنِ»^۲.
«من روزه هستم».

همچنین بر روزه دار مستحب است انجام کارهای خیر، از نماز و ذکر خدا و تلاوت قرآن و دعا.

رسول الله ﷺ فرمودند: «ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ، الصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ»^۱.

۱- ترمذی، الدعوات، باب: مايقول عند رؤية الهلال، حدیث (۳۴۵۱) از طلحة بن عبید الله ؓ و احمد در مسند طلحة، حدیث (۱۳۹۷) همچنین از او. و در مورد این حدیث، نزد الدارمی (۲- ۴) وابن حبان (۲۳۷۴) و غیر آنها، گواه و شاهد دارد.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج بخاری، الصوم، باب: فضل الصوم، حدیث (۱۸۹۴) از ابی هریره ؓ و همچنین در بسیاری از جاهای دیگر. و مسلم، الصیام، باب: حفظ اللسان للصائم، حدیث (۱۱۵۱) همچنین از او.

«دعای سه نفر همیشه پذیرفته می‌شود و باز رد نمی‌شود فرد روزه دار تا وقتی که افطار کند، حاکم عادل و دعای ستمدیده و مظلوم».

آنچه در هنگام افطار لازم است بگوید

می‌گوید: «ذَهَبَ الظَّمَأُ، وَابْتَلَّتِ العُرُوقُ، وَتَبَّتِ الأَجْرُ إِنِ شَاءَ اللهُ»^۱.
«تشنگی رفت و به رگ‌ها آب رسید و - ان شاء الله - اجر و پاداش به ما رسید».

در هنگام افطار کردن نزد کسی، باید بگوید

می‌گوید: «أَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمُ الأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ المَلَائِكَةُ»^۲.

«روزه داران در کنار شما افطار کنند، و نیکوکاران غذای شما را بخورند، و فرشتگان بر شما درود فرستند».

دعای شب قدر

می‌گوید: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ العَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي»^۱.

۱- قسمتی از حدیث، استخراج ترمذی، الدعوات، باب: «سبق المفردون»، حدیث (۳۵۹۸) از ابی هریره رضی الله عنه، قال الترمذی: هذا حدیث حسن.

۲- ابوداود، الصیام، باب: القول عند الإفطار، حدیث (۲۳۵۷) از ابن عمر رضی الله عنهما.
ونسایی در «عمل الیوم واللیلة» (۲۹۹) و غیر آنها.

۳- ابوداود، آخر کتاب الأطعمة، باب: فی الدعاء لرب الطعام إذا أكل عنده، حدیث (۳۸۵۴) از انس رضی الله عنه. و احمد، مسند انس، حدیث (۱۲۴۳۳) با تأخیر لفظ «أفطر عندکم الصائمون».

«خدایا! تو بخشاینده‌ای و بخشودن را دوست داری، پس مرا بیخشای و عفو کن».

و در آن شب مستحب است تلاوت قرآن و گفتن همه‌ی ذکرها و دعاهای مستحب در اماکن شریفه، همچنان که در اعتکاف (گوشه نشینی برای عبادت) نیز مستحب است.^۲

بابی در اذکار حج و عمره

ذکرهای متعلق به حج و عمره بر دو نوع تقسیم می‌شود:

اول - ذکرهایی که به سفر تعلق دارد.

دوم - ذکرهایی که مربوط به انجام حج و عمره است.

اول: ذکرهایی که به سفر تعلق دارد

اما اول، ذکرهای مخصوص سفرکه قبلاً بیشتر آن‌ها آورده شد و اکنون برای کامل کردن آن‌ها، تذکرات و فوایدی بر آن‌ها افزوده می‌شود.

آنچه هنگام بالا رفتن و پایین آمدن گفته می‌شود

هنگام بالا رفتن می‌گوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ».

و وقتی پایین آمد می‌گوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ».

جابر رضی الله عنه گوید: «كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا»^۱.

۱- ترمذی، الدعوات، باب: فی فضل سؤال العافیة والمعافاة، حدیث (۳۵۱۳) از

عایشه رضی الله عنها. و أحمد، مسند النساء، از حدیث سیده عایشه حدیث (۲۵۸۹۸) و در

بسیاری موارد در مسند احمد.

۲- نووی، أذکار الصیام، باب: ما یدعو إذا صادف لیلة القدر.

«ما هنگام بالا رفتن، تکبیر و هنگام پایین آمدن، سبحان الله می‌گفتیم».

اگر برای سوار، مشکلی پیش آمد، باید چه بگوید؟
نباید آن چارپا را لعنت کند، چون لعنت کردن حیوان، نهی شده است.

رسول الله ﷺ درباره‌ی حیوانی که زنی آن را لعنت کرده بود، فرمودند: «صَعُوا عَنْهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ»^۲.
«آن را رها کنید، زیرا لعنت شده است».

آنچه باید مسافر در هنگام سحر می‌گوید
باید بگوید: «سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ بَلَائِهِ عَلَيْنَا، رَبَّنَا صَاحِبِنَا، وَأَفْضَلُ عَلَيْنَا، عَائِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ»^۳.

«باشد که گواهی دهد شاهدهی، ستایش خدایمان را به خاطر نعمت‌های فراوان و خوبی که بر ما ارزانی داشت. پروردگارا! همراه ما باش و احسان کن بر ما، در حالی که از دوزخ به تو پناه می‌برم».

دعای هنگام اقامت گزیدن در جایی که می‌خواهد بخوابد

۱- بخاری، الجهاد والسی،، باب: التسبیح إذا هبط وادیا، حدیث(۲۹۹۳) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

۲- ابوداود، الجهاد، باب: النهی عن لعن البهیمه، حدیث(۲۵۶۱) از عمران بن حصین رضی الله عنه.

۳- مسلم، الذکر والدعاء، باب: فی التعوذ من شر ما عمل ... ، حدیث(۲۷۱۸) از ابی هریره رضی الله عنه.

می گوید: «أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ»^۱.
«پناه می برم به کلام کامل خدا از شر آنچه آفریده است».

آنچه که لازم است در هنگام ورود به روستا یا شهری بگوید

می گوید: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَلْنَ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا أَقْلَلْنَ، وَرَبَّ الرِّيَّاحِ وَمَا دَرَيْنَ، أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ وَخَيْرَ أَهْلِهَا، وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ أَهْلِهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا»^۲.

«الهی! ای پروردگار هفت آسمان و آنچه آسمانها بر آن سایه افکنده است و ای پروردگار هفت زمین و آنچه زمینها حامل آنند و ای پروردگار شیطانها و آنچه شیطانها گمراهش کرده اند و ای پروردگار بادها و آنچه به وسیله ی بادها پراکنده شده اند! از تو خیر این آبادی و خیر ساکنان آن و خیر آنچه در این آبادی است را می خواهم و از شر این جا و شر ساکنان آن و شر آنچه در این جا است به تو پناه می برم».

دوم: ذکرهای که به حج و عمره مربوط است

اما ذکرهایی که مربوط به اعمال حج و عمره است. البته قبلاً باید ذکرهایی که مخصوص شست و شو، غسل، وضو، پوشیدن لباس (احرامی) و بستن احرام است را بگوید - که همه را در این جا بیان می کنم إن شاء الله.

چگونگی لبیک گفتن رسول الله ﷺ در حج

۱- مسلم، الذکر والدعاء، باب: في التعوذ من سوء القضاء ... ، حدیث (۲۷۰۸) از خولة بنت حكيم رضی الله عنها.

۲- النسائي في الكبرى، حدیث (۸۸۲۷) با إسناد حسن.

«لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنَّعْمَةَ، لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ»^۱.

«تو را اجابت می‌کنم (امر تو را اطاعت می‌کنم)، تو را اجابت می‌کنم شریکی برای تو نیست، تو را اجابت می‌کنم، در حقیقت ستایش و نعمت و هستی از آن توست، شریکی برای تو نیست».

و می‌تواند چنین ادامه دهد: «لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ، لَبَّيْكَ وَالرَّعْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ»^۲.

«گوش به فرمان تو هستم، گوش به فرمان تو هستم و خوشبختی، در اطاعت از فرمان توست و نیکی همه در دست توست، امیدها آرزوها و عبادت‌ها به سوی توست».

در عمره باید چه زمانی لبیک را قطع کند؟

در هنگام ادای عمره وقتی که وارد حرم شد، لبیک را قطع می‌کند.
«كَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه يَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ فِي الْعُمْرَةِ إِذَا دَخَلَ الْحَرَمَ»^۳.
«ابن عمر هنگام ادای عمره وقتی که وارد حرم شد، لبیک را قطع می‌کردند».

۱- بخاری، الحج، باب: التلبية، حدیث (۱۵۴۹) از عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، و مسلم،

الحج، باب: التلبية وصفتها ووقتها، حدیث (۱۱۸۴) همچنین از او.

۲- مسلم با استخراج قبلی، وقال رضي الله عنه كان ابن عمر يقول: كان عمر يُهَلُّ بِإِهْلَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ، ثُمَّ ذَكَرَهُ. گفت: ابن عمر گوید که عمر لبیک رسول الله را گفته، سپس او این کلمات را اضافه می‌کرد.

۳- مالك (۱۱۲۲) منسوب به ابن عمر رضي الله عنهما.

در حج باید چه زمانی لبیک را قطع کند؟

لبیک را در یوم النحر (روز دهم ذی حجه - عید قربان) پس از رمی جمره (انداختن هفت سنگریزه به جمره العقبه) قطع می‌کند.

«لَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ ﷺ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى الْجُمْرَةَ»^۱.

«رسول الله ﷺ همچنان لبیک می‌گفتند تا پایان رمی جمره».

ذکرهای وارد شده در هنگام طواف

وقتی که رکن (حجرالاسود) را گرفت به آن اشاره کرده و می‌گوید:
«الله اکبر».

«ظَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَيْتِ عَلَيَّ بِعَيْرٍ كُلَّمَا أَتَى الرُّكْنَ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ كَانَ عِنْدَهُ^۲ وَكَبَّرَ»^۳.

«رسول الله ﷺ دور کعبه را با شتری طواف می‌کردند و چون به رکن (حجرالاسود) می‌رسیدند، با چیزی که در دستشان بود به آن اشاره کرده و الله اکبر می‌گفتند».

مسأله: آیا در حال امکان تمامی ارکان کعبه را لمس می‌کند؟

۱- بخاری، الحجّ، باب: متى يُدْفَعُ مِنْ جَمْعٍ، احادیث (۱۶۸۶-۱۶۸۷) از اسامة بن زید و فضل بن عباس رضی الله عنهما.

۲- چیزی که رسول الله ﷺ با آن اشاره کرد «المِخْجَنُ» «عصای سر کج» بود، چنان‌که در صحیح بخاری و صحیح مسلم است.

۳- بخاری، الحجّ، باب: التَّكْبِيرُ عِنْدَ الرُّكْنِ، حدیث (۱۶۱۳) از ابن عباس رضی الله عنهما. و مسلم، الحجّ، باب: جَوَازُ الطَّوَافِ عَلَيَّ بِعَيْرٍ ... ، حدیث (۱۲۷۲) همچنین از او، با وجود کمی اختلاف نزد مسلم.

این عمل سنت رسول اکرم ﷺ است که جز رکن‌های (الیمانی و حجر الأسود) رکن دیگری را لمس نکند.^۱

ذکر وارد شده در هنگام طواف بین دو رکن (الیمانی و حجر الاسود) رسول اکرم ﷺ در بین دو رکن (الیمانی و حجر الأسود) این آیه را می‌خواندند: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱].^۲

«بارخدایا! ما را از نعمت‌های دنیا و آخرت (هر دو) بهره مند گردان و از شکنجه‌ی آتش دوزخ نگاهدار».

سوره‌هایی که بنا به سنت پیامبر در دو رکعت نماز پس از طواف کنار مقام ابراهیم می‌خواند

رسول الله ﷺ سوره‌های: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾﴾ و ﴿قُلْ يَأَيُّهَا الْكٰفِرُونَ ﴿۱﴾﴾ را می‌خواندند.^۳

- ۱- بخاری، الحج، باب: من لم يستلم إلا الركنين اليمانيين، حدیث (۱۶۰۹) از ابن عمر رضی الله عنهما. و مسلم، الحج، باب: استحباب، استلام الركنين اليمانيين في الطواف، دون الركنين الآخرين، حدیث (۱۲۶۷) همچنین از او.
- ۲- ابوداود، المناسك، باب: الدعاء في الطواف، حدیث (۱۸۹۲) از عبدالله بن سائب رضی الله عنه و الألبانی در صحیح ابی داود، حدیث (۱۶۶۶) آن را صحیح دانسته است.
- ۳- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم، الحج، باب: حجة النبي ﷺ، حدیث (۱۲۱۸) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

هنگام نزدیک شدن به کوه صفا یا مروه در حال سعی بین آن دو، چه چیزی باید بگوید؟

این آیهی کریمه را می‌خواند: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ [البقرة: ۱۵۸].

«سعی صفا و مروه از شعایر دین خداست. پس هر کس حج خانهی خدا را با اعمال مخصوص عمره ادا کند باکی بر او نیست که سعی بین صفا و مروه را نیز به جای آورد و هر کس به راه خیر و نیکی شتابد، خدا پاداش وی را خواهد داد، که او به همه‌ی امور خلق عالم و آگاه است.»

وقتی که به کوه صفا نزدیک شد، در آغاز سعی می‌گوید: «أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ»^۱.

«شروع می‌کنم به آنچه خدا به آن شروع کرده است.»

آنچه باید هنگام بالا رفتن از کوه صفا یا مروه و مشاهدهی کعبه‌ی شریف بگوید

سه بار می‌گوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ». سپس می‌گوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ

إِلَّا اللَّهَ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعَدَّهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ. ثم يدعو بما أَحَبَّ!.

«معبودی مگر خدا نیست، یگانه است، شریکی ندارد، هستی از آن اوست و ستایش از آن او. و او بر هر چیز تواناست. معبودی به حق مگر خدای یکتا نیست، به وعده‌اش وفا نمود و بنده‌اش را نصرت داد و او به تنهایی احزاب (مشرکان، یهود و...) را در هم شکست. سپس به آنچه خواست دعا می‌کند.»

پس از طلوع آفتاب و حرکت از منی به سوی عرفه، چه می‌گوید؟
می‌گوید: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ، لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ. لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدِيكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ، لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ...».

«تو را اجابت می‌کنم، تو را اجابت می‌کنم، شریکی برای تو نیست تو را اجابت می‌کنم، در حقیقت ستایش و نعمت و هستی از آن توست شریکی برای تو نیست. گوش به فرمان تو هستم، گوش به فرمان تو هستم و خوشبختی، در اطاعت از فرمان توست و نیکی همه در دست توست، خواهش‌ها و آرزوها و عبادت‌ها همه به سوی توست، الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر.»

آن را تا جایی که برایش امکان پذیر بود، چندین بار تکرار می‌کند.^۱

۱- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم، الحج، باب: حَجَّةُ النَّبِيِّ ﷺ، حدیث (۱۲۱۸) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

آنچه که باید حج کننده، در عرفه بگوید

مستحب است که دعای بسیار کند و دو دست خود را به سوی آسمان بلند نماید^۲ و در آن بسیار ذکر و اخلاص کند، زیرا بهترین دعاها، دعای روز عرفه است.

رسول الله ﷺ فرمودند: «خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالتَّيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۳.

«بهترین دعا، دعای روز عرفه است و بهترین چیزی که من می گویم و پیامبران پیش از من گفتند، این است: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»».

اعمالی که پس از سپیده دم روز عید قربان تا روشن شدن هوا انجام می دهد

۱- اقتباس از استخراج بخاری، العیدین، باب: التکبیر آیام منی و إذا غدا إلى عرفة، حدیث (۹۷۰) از مالک بن انس رضی الله عنه. و مسلم، الحج، باب: التلبیة والتکبیر فی الذهاب من منی إلى عرفة...، حدیث (۱۲۸۴) از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما.

۲- نسایی، المناسک، باب: رفع الیدین فی الدعاء بعرفة، حدیث (۳۰۱۴) از أسامة بن زید رضی الله عنه.

۳- ترمذی، الدعوات، باب: فی دعاء یوم عرفة، حدیث (۳۵۸۵) از عمرو بن شعیب از پدرش از پدر بزرگش. قال الترمذی: هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه. و حماد بن أبی حمید - الراوی عن عمرو بن شعیب - هو محمد بن أبی حمید، وهو إبراهیم الأنصاری المدنی، ولیس هو بالقوی عند أهل الحدیث. اهـ.

اینکه در مزدلفه نزد مشعر الحرام (کوه قزح)، رو به قبله بایستد، چنان که رسول الله ﷺ ایستادند. و هر جا از مزدلفه بایستد جایز است، چنان که رسول الله ﷺ فرمودند: «وَقَفْتُ هَاهُنَا، وَجَمَعْتُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ»^۲.
«اینجا ایستادم و همه‌ی مزدلفه جای ایستادن است».

ذکر خدا از تکبیر (الله اکبر)، تحمید (الحمد لله)، تهلیل (لا اله إلا الله) و دعا بسیار کند.

با مشرکان مخالفت کند و قبل از طلوع آفتاب، از مزدلفه بیرون رود همان گونه که رسول الله ﷺ این کار را کردند^۳.

خداوند می فرماید: ﴿فَإِذَا أَفْضُتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّالِّينَ﴾ [البقرة: ۱۹۸].

«پس آنگاه که از عرفات بازگشتید، در مشعر الحرام ذکر خدا کنید و به یاد خدا باشید که خدا شما را پس از آنکه به ضلالت و گمراهی (کفر) بودید به راه راست آورد».

۱- جَمْع: مزدلفه.

۲- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم از الحج، باب: ما جاء أن عرفة كلها موقف، حدیث (۱۲۱۸) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه. و تمام الحدیث: «نحرت هاهنا ومنى كلها منحر، فانحروا في رحالكم ووقفت هاهنا وعرفة كلها موقف ووقفت هاهنا وجمع كلها موقف». این جا قربانی کرده‌ام و همه جای منی قربانی جایز است. پس در جایگاه خود قربانی کنید و من این جا ایستاده‌ام و ایستادن در همه جای مزدلفه جایز است.

۳- بخاری، الحج، باب: متى يُدفع من جمع؟، حدیث (۱۶۸۴) از عمر رضی الله عنه.

وقد «أَيُّ النَّبِيِّ ﷺ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ، فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، فَدَعَا، وَكَبَّرَهُ، وَهَلَّلَهُ، وَوَحَّدَهُ، فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أَسْفَرَ جِدًّا، فَدَفَعَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ»^۱.

«رسول الله ﷺ به مشعر الحرام آمدند و رو به قبله ایستاده به دعا، تکبیر، تهلیل و کلمه‌ی توحید، مشغول شدند و همچنان ایستادند تا وقتی که هوا خیلی روشن شد، سپس قبل از طلوع آفتاب به طرف منی رفتند».

آنچه با سنگریزه در رمی جمره انجام می‌دهد

با شروع رمی جمره‌ی عقبه در روز عید، لبیک را قطع می‌کند، چنان‌که در حدیث آمده: «لَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى الْجُمْرَةَ»^۲.

«رسول الله ﷺ همچنان لبیک می‌گفتند تا وقتی که جمره‌ی عقبه را رمی کردند».

همچنین با پرتاب هر سنگریزه در رمی جمره‌ی سه گانه، تکبیر می‌گوید.

و پس از رمی جمرات صغری و میانی کمی جلو رود و رو به قبله دو دستش را بلند کرده و دعای طولانی کند.

همه‌ی موارد ذکر شده، باید موافق و مطابق سنت رسول الله ﷺ انجام شود.^۳

۱- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم از الحج، باب: حَجَّةُ النَّبِيِّ ﷺ، حدیث (۱۲۱۸) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه.

۲- رجوع شود به پینویس (۲۰۵).

۳- اقتباس از حدیث استخراج شده‌ی بخاری از الحج، باب: الدَّعَاءُ عِنْدَ الْجُمُرَتِي، حدیث (۱۷۵۱) از ابن عمر رضی الله عنهما.

و حج کننده به گفتن تکبیر در روزهای منی ادامه می‌دهد و می‌گوید: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ»^۱.

«كَانَ عَمْرٌو ﷺ يَكْبُرُ فِي قَبْتِهِ بِمَنَى، فَيَسْمَعُهُ أَهْلُ الْمَسْجِدِ فَيَكْبُرُونَ، وَيَكْبُرُ أَهْلُ الْأَسْوَاقِ حَتَّى تَرْتَجَّ مِنِّي تَكْبِيرًا»^۲.

«عمر ﷺ در منی در خیمه‌ی خود تکبیر می‌گفت و کسانی که در مسجد بودند، تکبیر او را شنیدند و به پیروی از او تکبیر می‌گفتند و بازاری‌ها نیز با شنیدن صدای آن‌ها تکبیر گفته تا اینکه منی با تکبیر گفتن به لرزه در آمد».

حج کننده پس از فراغت از اعمال حج، باید خداوند تعالی را بسیار ذکر کند، چنان‌که می‌فرماید: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [البقرة: ۲۰۱].

«بارخدا! ما را از نعمت‌های دنیا و آخرت (هر دو) بهره مند گردان و از شکنجه‌ی آتش دوزخ نگاه دار».

خداوند می‌فرماید: ﴿فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ﴿۲۰۰﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۲۰۱﴾﴾ [البقرة: ۲۰۰-۲۰۱].

۱- رجوع شود به پینویس (۱۶۱).

۲- بخاری، العیدین، باب: التکبیر أيام منی ...، معلقاً از عمر ﷺ، و نسایی در الکبری ۳۱۲/۳ آن را وصل کرده است.

«آنگاه که اعمال حج را به جا آوردید، مانند پدران خود بلکه بیش از آنها خدا را یاد کنید (و در نیازهای دنیا و آخرت، خدا را بخواهید) بعضی از مردم (کوتاه نظر) از خدا فقط تمنای متاع دنیوی کنند و آنان را از نعمت آخرت نصیبی نیست. و بعضی دیگر گویند: بار خدایا! ما را از نعمت‌های دنیا و آخرت (هر دو) بهره مند گردان و از شکنجه‌ی آتش دوزخ نگاه دار.»

فصل ششم:

در نکرهایی که مخصوص زمان و موقعیت خاصی نیست

خداوند می فرماید: ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾ [البقرة: ۱۵۲].

«پس مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم و سپس شکر نعمت من به جای آرید و کفران نعمت نکنید».

همچنین می فرماید: ﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿۱۳۳﴾ لَلْبَيْتِ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ [الصفات: ۱۴۳-۱۴۴].

«و اگر او به ستایش و تسبیح خدا نمی پرداخت، تا روز قیامت در شکم ماهی زندگی می کرد».

و خدا می فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [الأحزاب: ۵۶].

«خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند، شما هم ای مؤمنان! بر او صلوات و درود فرستید (با بزرگی و شکوه بر او سلام گوید)».

و می فرماید: ﴿وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَّا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ﴾ [التوبة: ۹۹].
«و (آگاه باشید که نفقه اینگونه مردم و سیدله نزدیک شدن بخدا و مایه دعای خیر رسول برای خود می دانند».

پیامبر ﷺ می فرماید: «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا».

«کسی که یک بار بر من درود فرستد خداوند ده بار بر او می‌فرستد».

و می‌فرماید: «صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ».

«بر من درود بفرستید، زیرا هر جا که باشید صلوات و درود شما به من خواهد رسید».

خواننده‌ی از فضل بسیار عزیز! خدا تو را دوست بدارد. این اندک خداوند و ذکر خدا و صلوات بر رسول می‌باشد، که آن را به امت محمدی تقدیم می‌دارد و در پایان از خدا خواهانم که نفع آن را به من و شما برساند.

رسول الله ﷺ می‌فرماید: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^۱.

«بار الها! بر محمد و آل محمد درود و رحمت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم فرستادی، تو ستایش شده و بزرگواری پروردگارا! بر محمد و آل محمد برکت فرست، چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت فرستادی تو ستایش شده و بزرگواری».

رسول الله ﷺ فرمودند: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»^۲.

۱- رجوع شود به پینویس (۶).

۲- متفق علیه از حدیث ابی‌هریره رضی الله عنه استخراج بخاری از الدعوات، باب: فضل التسیح، حدیث (۶۴۰۶) و حدیث (۶۶۸۲) وقد ختم به صحیحه - كما أفاده

«آوردن دو کلمه‌ی سبک بر زبان، بر ترازوی اعمال نیک انسان سنگینی می‌کند و نزد خدای رحمان محبوب است: خدا پاک است و او را ستایش می‌کنم. خداوند بزرگ، پاک است.»

رسول الله ﷺ می‌فرماید: «أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَيَّ اللَّهُ أَرْبَعٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ»^۱.

«محبوب‌ترین سخنان نزد خدا چهار است: خدا پاک است، ستایش از آن خداست، معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا، خدا بزرگ است.»

رسول الله ﷺ به ام‌المؤمنین جویریهل فرمودند: «لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، لَوْ وُزِنَتْ بِمَا قُلْتِ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَمِحْمَدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَا نَفْسِهِ، وَزِينَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ»^۲.

«من چهار جمله را پس از تو، سه بار تکرار کردم. اگر نسبت به گفته‌های امروز تو بسنجند وزن آن سنگین‌تر خواهد شد: خدا پاک و منزه است و ستایش برای اوست به اندازه‌ی آفریدگان او و با آنچه او خشنود شود و به مقدار وزن عرش او و نوشتن مداد او.»

النووي في الأذكار - حديث (۷۵۶۳). و مسلم، الذُّكْر والدعاء، باب: فضل التهليل والتسبيح والدعاء، حديث (۲۶۹۴).

۱- قسمتی از حدیث، استخراج مسلم از الآداب، باب: كراهة التسمية بالأسماء القبيحة وبنافع ونحوه، حدیث (۲۱۳۷) از سمرة بن جندب رضي الله عنه.

۲- مسلم، الذُّكْر والدعاء، باب: التسبيح أول النهار وعند النوم، حدیث (۲۷۲۶) از جویریة رضي الله عنها.

رسول الله ﷺ فرمودند: «مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عَدْلُ عَشْرِ رِقَابٍ، وَكُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيَّتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمِيسِيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ إِلَّا رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ»^۱.

«هر کس روزی صد بار بگوید معبودی به حق نیست مگر خدای یکتا. یگانه است. شریکی ندارد. پادشاهی از آن اوست و ستایش از آن اوست و او بر هر چیز تواناست، گویی ده برده را آزاد کرده است و صد نیکی برای او نوشته می‌شود و صد گناه او پاک می‌شود و آن روز تا شب، شیطان به او نزدیک نمی‌شود و هیچ کس کاری بهتر از او انجام نداده، مگر کسی که (این عبارتها را) بیشتر از او تکرار کند».

و رسول الله ﷺ می‌فرماید: «أَفْضَلُ الذِّكْرِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ»^۲.

۱- بخاری، الدعوات، باب: فضل التهليل، حدیث (۶۴۰۳) از ابی هریره رضی الله عنه. و مسلم، الذکر والدعاء، باب: فضل التهليل والتسبيح والدعاء، حدیث (۲۶۹۱) همچنین از او با زیادت این عبارت در آخر آن: [ومن قال: سبحان الله وبحمده، في يوم مائة مرة، حُطَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ] هر کس در هر روز صد مرتبه بگوید: «سبحان الله و بحمده»، گناهان او پاک می‌شود، اگر هم مانند کف دریا (زیاد) باشد. و لفظ انتخاب شده از بخاری است.

۲- ترمذی، الدعوات، باب: ما جاء أن دعوة المسلم مستجابة، حدیث (۳۳۸۳) از جابر بن عبدالله رضی الله عنه. قال الترمذی: هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه إلا من حدیث

«بهترین ذکر (لا إله إلا الله) و بهترین دعا (الحمد لله) است».

و این گنجی از گنجینه‌های بهشت است که رسول الله ﷺ ما را به آن راهنمایی فرموده است. فرمودند: «أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ؟ قُلْ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^۱.

«آیا تو را از گنجی از گنجینه‌های بهشت با خبر نکم؟ بگو هیچ توانایی در دوری از گناه نیست و نه هیچ قدرتی برای پایداری بر طاعت خدا، مگر با کمک و یاری خداوند».

در پایان، خود و شما را به وصیتی تمام و کامل سفارش می‌کنم که رسول الله ﷺ به آن سفارش کرده بودند و باید به آن چنگ زنیم تا در زمره‌ی ذکرکنندگان به شمار آییم و در نامه‌ی اعمالمان در علیین (یکی از منازل بهشت) نوشته شود ان شاء الله رب العالمین. و اینک سفارش من:

«لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ»^۱.

موسی بن ابراهیم. ۱. ه. وقد ذکرته هنا - مع كونه من حديث موسى ابن ابراهيم - لكونه من فضائل الأعمال، آن را ذکر کرده‌ام چون از بهترین اعمال است. ولأن علی ابن المدینی وغیره قد رووا عن موسى كما أفاده الترمذی رحمته، و چون علی بن المدینی و دیگران از او روایت کرده‌اند، همچنین نسایی در «عمل اليوم واللیلة»، حدیث (۸۳۱) روایت کرده است.

۱- بخاری، الدعوات، باب: قول: لا حول ولا قوة إلا بالله، حدیث (۶۴۰۹) از ابوموسی رضی و مسلم، الذکر والدعاء، باب: استحباب، خفض الصوت بالذکر، حدیث (۲۷۰۴) همچنین از او و لفظ از بخاری است.

«همیشه زبانت به ذکر خدا روان باشد».

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّاتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّاتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

«سپاس خدایی راست که ما را هدایت فرمود و اگر هدایت او نبود ما هرگز هدایت نمی‌شدیم. بر محمد بنده‌ی تو و رسول تو پیامبر امی درود فرست و بر آل محمد و همسران و فرزندان (خاندان و نوادگان) درود فرست، چنان‌که بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی و برکت ده بر محمد پیامبر امی و بر آل محمد و زنان و فرزندان او، چنان‌که بر ابراهیم و آل ابراهیم برکت دادی (در دو جهان). تو ستایش شده و بزرگواری».

به یاری و منت خداوند این کتابچه پایان یافت. خدایا! به این کتاب نفع برسان، چنان‌که به اصول آن نفع رساندی و الحمد لله رب العالمین.
به پایان آمد این دفتر، حکایت همچنان باقیست

۱- ترمذی، الدعوات، باب: ما جاء في فضل الذكر، حدیث (۳۳۷۵) از عبد الله بن بَسْرَةَ. و احمد در مسند الشاميين، همچنین از حدیث او حدیث (۱۷۸۳۲).

حلقه اول از سلسله

(توشه‌ی مؤمن) به پایان رسید و حلقه دوم به عنوان (دعاهای جامع)
در پی آن می‌آید.